

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญที่มุ่งศึกษาถึงรูปแบบลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชนโดยรวม และเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชน เนื่องจากข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าผสมผสานกัน และเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีลักษณะเป็นพลวัตไปตามบริบทของเครือข่ายที่มีความต่อเนื่อง และขยายไปตามกระแสทางการเมืองและอำนาจรัฐ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและมีผลการศึกษาที่จะนำเสนอต่อไปนี้ เป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน

ตอนที่ 2 รูปแบบและลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชน

2.1 รูปแบบธรรมชาติ

2.2 รูปแบบกึ่งทางการ

2.3 รูปแบบทางการ

ตอนที่ 3 เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชน

3.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพ

3.2 เส้นทางคมนาคม

3.3 ความเป็นเครือญาติ

3.4 ความเป็นเพื่อน

3.5 อาชีพ

3.6 ความสัมพันธ์ของผู้นำ

3.7 การมีผลประโยชน์ร่วมกัน

3.8 ข่าวสารข้อมูล

3.9 องค์การภายนอก

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน

การศึกษาวิจัยเรื่องปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชนนั้น จำเป็นที่จะต้องทราบถึงบริบทของชุมชนเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนทั้งในชุมชนหลักที่ศึกษาและเชื่อมโยงถึงชุมชนร่วมเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อจะศึกษาถึงรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่มคน ฯลฯ ในลักษณะรูปแบบต่างๆ ที่ดำเนินกิจกรรมลักษณะเครือข่ายกันอยู่

ในกรณีศึกษาครั้งนี้จะศึกษาความเชื่อมโยง เกี่ยวพันในกรอบของพื้นที่ 4 หมู่บ้าน และการเกี่ยวพัน ลักษณะปฏิสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน และเครือข่าย

ชุมชนที่ร่วมเครือข่ายและกรอบการศึกษาที่มีรูปแบบปฏิสัมพันธ์ร่วม

1. บ้านทุ่งยาว หมู่ 7 ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. บ้านน้ำพุ หมู่ 7 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
3. บ้านห้วยม้าโค้ง หมู่ 8 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
4. บ้านหนองเหียง หมู่ 5 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

โดยกำหนดให้บ้านน้ำพุ หมู่ 7 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนเป็นหมู่บ้านหลักในการศึกษาวิจัยแล้วเชื่อมคองไปยังชุมชนต่างๆ ที่กำหนด

ดังนั้นบริบทชุมชนที่ศึกษาจะเน้นบ้านน้ำพุโดยละเอียด ส่วนบ้านทุ่งยาว บ้านห้วยม้าโค้ง และบ้านหนองเหียง จะศึกษารวมเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงโดยสรุปเป็นลักษณะของกิจกรรมที่เป็นปรากฏการณ์อันนำไปสู่การวิเคราะห์

1.1 ลักษณะทางกายภาพ

หมู่บ้านน้ำพุ หมู่ที่ 7 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองลำพูน ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 9 กิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ หมู่บ้านหนองไซ
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านห้วยม้าโค้ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ บ้านหนองหล่ม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ถนนจังหวัดสาบยุซา – คอยติ

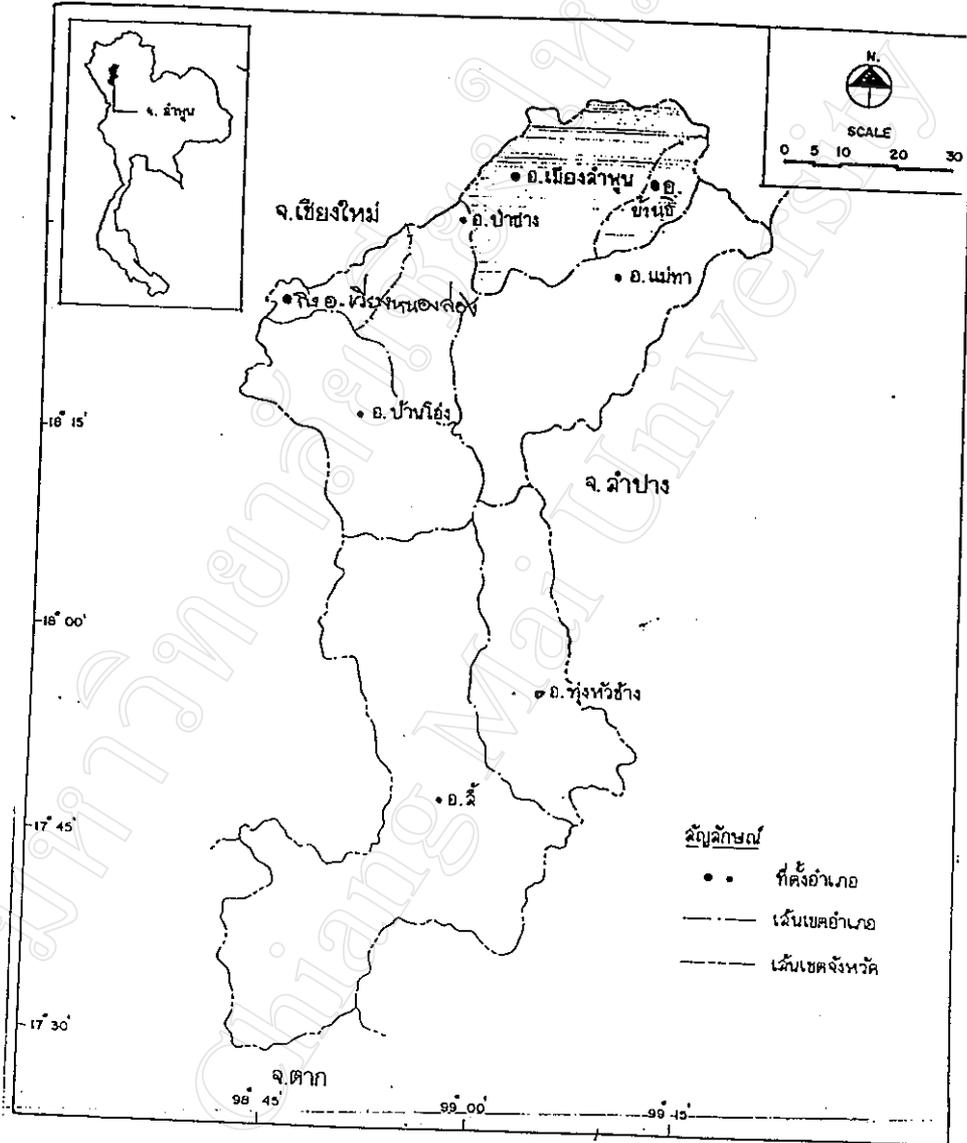
หมู่บ้านน้ำพุ ประกอบด้วยกลุ่มบ้าน 4 กลุ่มบ้าน คือ บ้านน้ำพุ บ้านหนองเหียง บ้านบวกลอย และบ้านหนองบึง โดยลักษณะการตั้งบ้านเรือนยาวไปตามถนนในหมู่บ้าน จากทางทิศเหนือไปทิศใต้ โดยมีระยะห่างแต่ละบ้านเริ่มตั้งแต่บ้านน้ำพุ ซึ่งอยู่ติด

กับบ้านหนองเหียงจากบ้านหนองเหียงไปยังบ้านบวกลอย ผ่านทุ่งนาระยะห่างประมาณ 300 เมตร และจากบ้านบวกลอยไปยังบ้านหนองปิง ผ่านทุ่งนาอีกประมาณ 200 เมตร รวมระยะทางจากบ้านน้ำพุตามแนวยาวจนถึงบ้านหนองปิง ประมาณ 1.5 กิโลเมตร

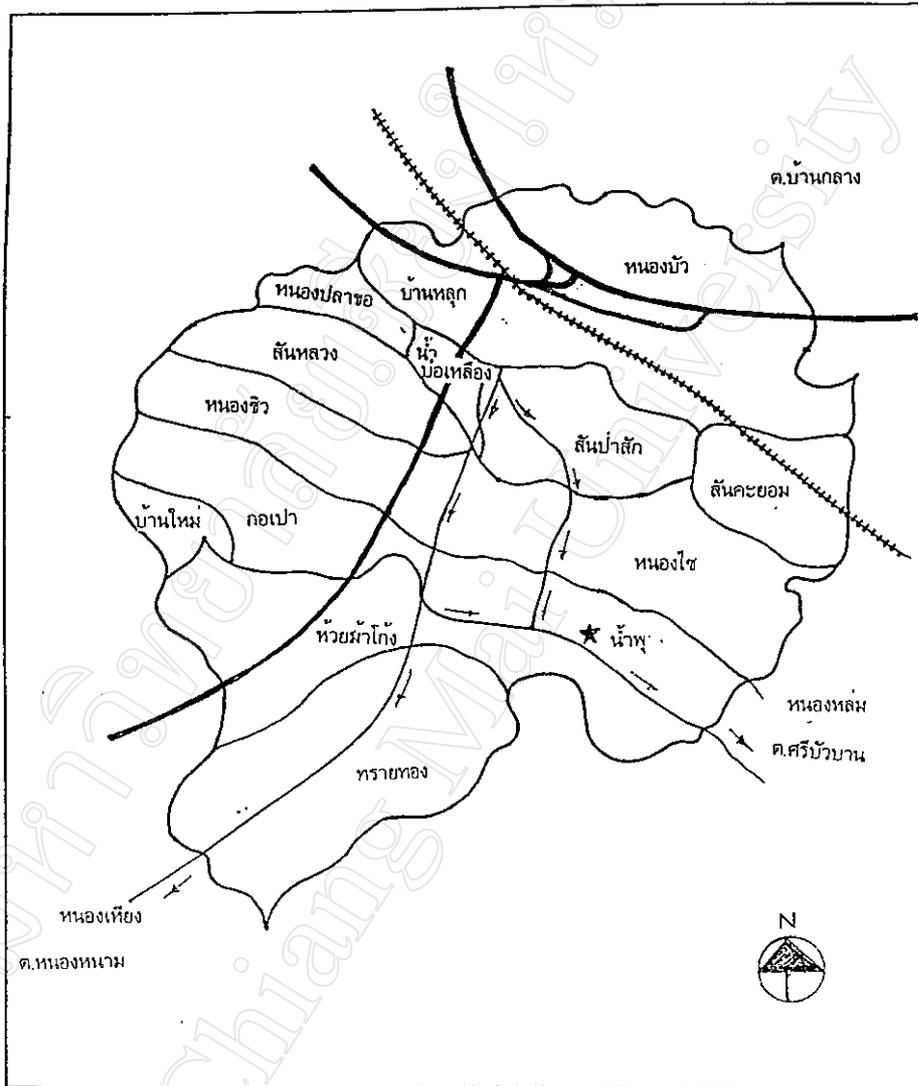
ลักษณะทางกายภาพเป็นที่ราบเชิงเขา ทิศตะวันออกของหมู่บ้านติดกับคอยไซ ลักษณะป่าเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ส่วนใหญ่เป็นไม้เหียง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้แฉะ ไม้เป่า เป็นต้น และเป็นแหล่งต้นน้ำที่เรียกว่าห้วยน้ำฮาก ห้วยป่าอูก (น้ำพุ) พื้นที่ป่าแถบเชิงคอยซึ่งบางส่วนได้กำหนดเป็นป่าชุมชน ในปี พ.ศ. 2537 และในปี พ.ศ. 2522 รัฐได้ประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 830 (พ.ศ. 2522) ครอบคลุมพื้นที่ป่าในบริเวณเขตตำบลป่าสัก ตำบลหนองหนาม (แยกออกมาจากตำบลบ้านแป้น) และตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และรัฐกำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติ 1 ใน 10 ของป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดลำพูน เรียกป่าสงวนแห่งชาตินี้ว่า “ป่าเหมืองจี้และต้นป่าสัก” จังหวัดลำพูน การประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ เป็นการประกาศทับที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านห้วยม้าโก้ง ซึ่งป่าชุมชนของหมู่บ้านน้ำพุ มีเนื้อที่ประมาณ 1,200 ไร่ และมีการกำหนดพื้นที่ป่าชุมชนให้โรงเรียนเป็นผู้ดูแลเพื่อการศึกษา โดยเป็นป่าโรงเรียนติดกับอาณาเขตที่ตั้งโรงเรียน ประมาณ 84 ไร่

ต้นน้ำลำธารที่เรียกว่า ห้วยน้ำฮาก และห้วยป่าอูก มีน้ำเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น นอกฤดูจะแห้งขอดไม่มีน้ำ ซึ่งทำให้ไม่สามารถอาศัยน้ำทำการเกษตรอื่น ๆ ได้ นอกจากถึงฤดูทำนาอย่างเดียวนั้น และโดยสภาพพื้นดินเป็นลักษณะผิวหน้าดินตื้น แห้งแข็ง และบางแห่งเป็นลักษณะดินทรายขาดความอุดมสมบูรณ์ จึงไม่สามารถใช้ที่ดินประกอบอาชีพการเกษตรอื่น ๆ ได้ ในหมู่บ้านจึงมีการขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อใช้ในชุมชน 4 จุด จากของกรมทรัพยากรธรณี และกรมโยธาธิการ

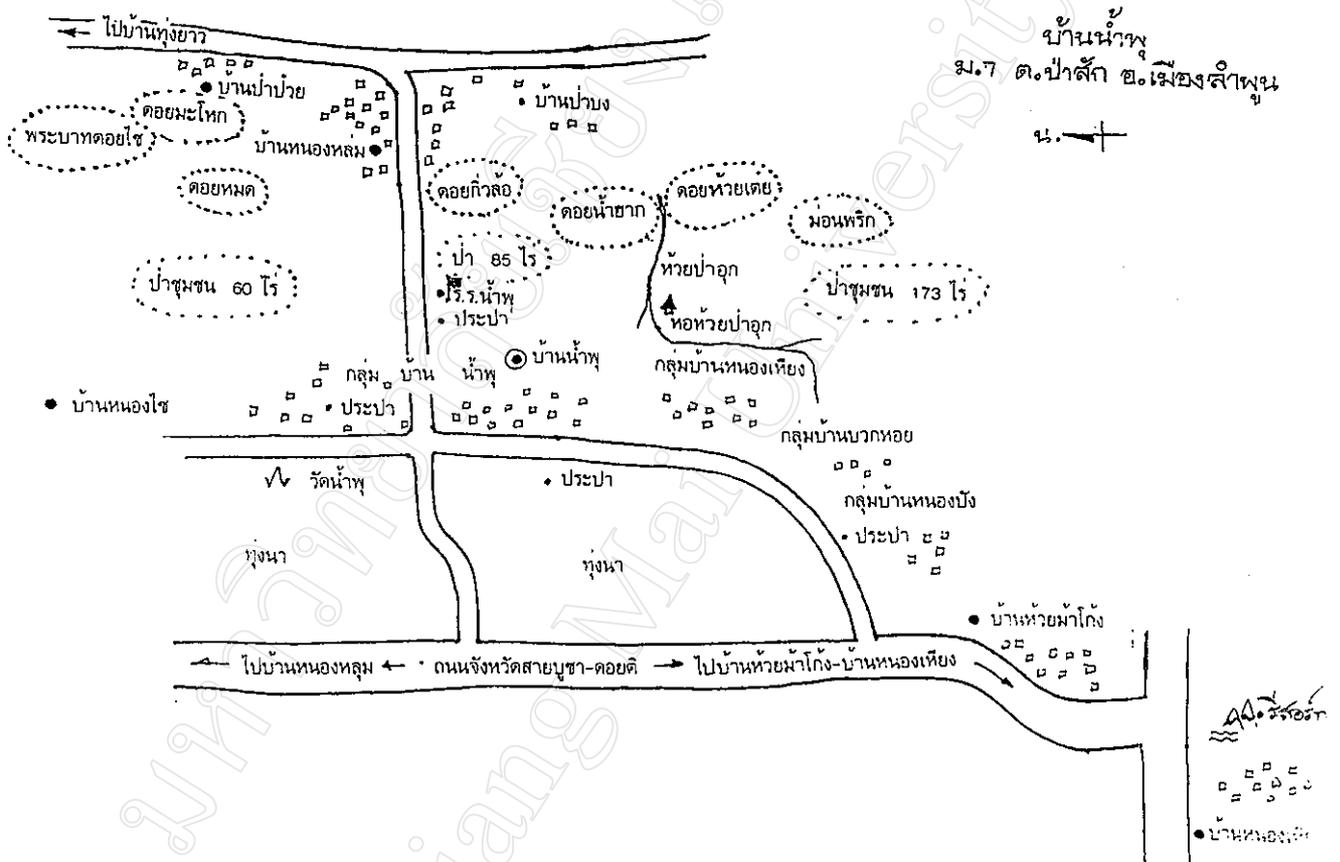
แผนที่ จังหวัดลำพูน

แผนที่ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

แผนที่ บ้านน้ำพุ หมู่ที่ 7 ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน

การคมนาคมบ้านน้ำพุ สามารถติดต่อกับภายนอกได้สะดวก เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้ทางหลวงสาย ลำพูนป่าซาง โดยมีเส้นทางสร้างผ่านหมู่บ้าน (ห่างจากหมู่บ้าน 1 กิโลเมตร) เป็นเส้นทางลาดยางอัดฟิลา ขนาดกว้าง 8 เมตร ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านจากบ้านหนองหลุม น้ำพุ ห้วยม้าโก้ง ทรายทอง หนองเหียง (ตำบลหนองหนาม) ทะลุทางหลวงสายลำพูนป่าซาง โดยเส้นทางดังกล่าวผ่านรีสอร์ต 2 - 3 แห่ง ทำให้ส่งผลถึงการคมนาคมที่สะดวกสบายขึ้นมาก และแม้ว่าจากปากทางเข้าหมู่บ้านเป็นลูกรับและถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตกว้างเพียง 4 เมตร สภาพถนนบางแห่งที่ติดต่อกับบ้านห้วยหอย บ้างหนองปิง ก็ยังเป็นดินลูกรังปนทรายอยู่ ส่วนเส้นทางจากหมู่บ้านไปยังหนองไซ ก็ยังเป็นหลุมบ่อและค่อนข้างลำบากในฤดูฝน หมู่บ้านน้ำพุ (คนท้องถิ่น เรียก น้ำพุคุด) อยู่ห่างจากนิคมอุตสาหกรรมและในตัวเมือง จึงมีคนหนุ่มสาววัยแรงงานเดินทางไปทำงานและรับจ้างนอกชุมชนเพราะเดินทางสะดวก

1.2 ประวัติความเป็นมา

จากการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ ไม่ปรากฏว่าหมู่บ้านน้ำพุ (น้ำพุคุด) ตั้งขึ้นเมื่อไหร่ เพียงแต่บอกได้ว่าประมาณ 4 - 5 ชั่วอายุคน คือประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมืองที่ทางเหนือเรียกว่า ลาว (พุดลาว ซึ่งสำเนียงเป็นลำพูนแตกต่างจากเชียงใหม่) มีชาวไทยของ ประมาณไม่ถึง 10 หลังคาเรือน (ทั้งหมู่บ้านมี 183 หลังคาเรือน) ส่วนใหญ่ชาวของจะย้ายมาจากบ้านหนองเหียง (ตำบลหนองหนามปัจจุบัน) บ้านเหมืองจี้ และบ้านห้วยม้าโก้ง

อดีตพ่อหลวงทา ใจะสาร (ผู้ใหญ่บ้าน อายุ 72 ปี) ได้เล่าว่า ปู่ย่า ตายาย ไม่ได้เล่าให้ฟังว่าอพยพมาจากแห่งใด แต่คาดว่าคงมาจากเส้นทางทุ่งยาว เพราะลักษณะภูมิประเทศที่ป่าและที่ทำนายนาวต่อเนื่องกันมา ในลักษณะการมาตั้งถิ่นฐานเพื่อมาทำนา 10 - 20 หลังคาเรือน และมีการอพยพเพิ่มขึ้นหรือการขยายครอบครัว และที่เรียกว่าน้ำพุ นั้น คำว่าน้ำพุ เป็นภาษาเรียกทางราชการ หมายถึงน้ำพุขึ้นออกจากพื้นดิน แต่ชาวบ้านเรียกว่า น้ำพุคุด ซึ่งความหมายเหมือนกัน การที่น้ำออกจากภูน้ำได้ดินนี้ บางครั้งก็เรียกว่า น้ำจ้ำ คือน้ำออกจากใต้ดินโดยธรรมชาติ และได้อาศัยน้ำนี้ทำการเกษตร แต่ปัจจุบันได้แห้งหมดแล้ว

หมู่บ้านน้ำพุประกอบด้วย บ้านน้ำพุ บ้านหนองเหียง (คนละแห่งกับหมู่บ้านหนองเหียง หมู่ 5 ตำบลหนองหนาม) บ้านห้วยหอยและบ้านหนองปิง ซึ่งแยกจำนวนหลังคาเรือนได้ดังนี้

บ้านน้ำพุ	90 หลังคาเรือน
บ้านหนองเหียง	46 หลังคาเรือน
บ้านบวกลอย	5 หลังคาเรือน
บ้านหนองปิง	42 หลังคาเรือน

รวมจำนวนครัวเรือน 183 ครัวเรือน มีประชากร 672 คน เป็นชาย 331 คน หญิง 341 คน (ข้อมูล อบต. ปี 2539) ถือว่าเป็นหมู่บ้านใหญ่ กลุ่มชาติพันธุ์เป็นชาวพื้นเมืองท้องถิ่นไม่ใช่ชาวไทยของเกือบทั้งหมู่บ้าน ดังได้กล่าวมาแล้วว่า หมู่บ้านน้ำพุประกอบด้วยกลุ่มบ้าน 4 กลุ่มบ้าน โดยการตั้งบ้านเรือนกระจายเป็นกลุ่มบ้าน ซึ่งกลุ่มบ้านที่อยู่กันหนาแน่นและมีเขตต่อเนื่องกันคือ บ้านน้ำพุและหนองเหียง โดยบ้านน้ำพุอยู่เหนือสุดของหมู่บ้านและต่อเนื่องด้วยบ้านหนองเหียง และผ่านทุ่งนาไปทางตอนใต้เป็นบ้านห้วยหอยและบ้านหนองปิง ตามลำดับ โดยมีระยะห่างกันประมาณ 1.5 กิโลเมตร และถนนผ่านหมู่บ้านที่เป็นคอนกรีตเริ่มที่บ้านน้ำพุและหนองเหียงเท่านั้น ต่อจากนั้นเป็นลูกรังผสมทรายเป็นลักษณะทางแคบ ๆ จนถึงบ้านหนองปิง ซึ่งทะลุออกใกล้กับบ้านห้วยม้าไก่อ หมู่ที่ 8 บ้านน้ำพุซึ่งเป็นชุมชนแรกถือเป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน เป็นที่ตั้งชื่อของหมู่บ้านน้ำพุ มีโรงเรียน วัด และน้ำบาดาลซึ่งขุดเจาะโดยกรมทรัพยากรธรณี และกรมโยธาธิการ อยู่กลางบ้านและที่โรงเรียน นอกนั้นอยู่บ้านหนองเหียงและหนองปิงอีก 2 จุด

1.3 ลักษณะด้านเศรษฐกิจ

โดยลักษณะภูมิประเทศที่ค่อนข้างแห้งแล้งต่างกับในสมัยก่อนจากคำบอกเล่าทำให้ทราบว่าปัจจุบัน ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพหลักหลายอย่าง เช่น ด้านการเกษตรทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ รับจ้าง (คนงานก่อสร้าง ช่างทาสี ฯลฯ) ค้าขาย และรับราชการทางด้านการเกษตรมีการทำนาแต่เพียงอย่างเดียว โดยอาศัยน้ำจากธรรมชาติ คือน้ำฝน หลังจากนั้นจะปลูกอะไรไม่ได้เพราะขาดแคลนน้ำ เป็นการผลิตข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ส่วนการทำสวนทำไร่นั้น ปรากฏว่าทั้งหมู่บ้านมีส่วนทำไร่อยู่แห่งเดียว (ประมาณ 50 ไร่) นอกนั้นจะปลูกไว้บริเวณบ้าน 1 - 5 ไร่เท่านั้น ในหมู่บ้านมีโรงสีขนาดกลางอยู่ 1 โรง (เจ้าของคือ ผู้ที่มีส่วนทำไร่รายเดียวในหมู่บ้าน) ซึ่งตั้งอยู่กลางบ้าน โดยปกติในหมู่บ้านตอนกลางวันไม่ค่อยมีผู้คนเนื่องจากคนที่อยู่ในวัยแรงงานออกไปทำงานนอกชุมชน

เช่น ในนิคมอุตสาหกรรม รับจ้างทั่วไป คนงานก่อสร้าง ช่างทาสี ในลักษณะไปกลับ แต่มีเพียงบางส่วนที่ไปทำงานต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ

หมู่บ้านน้ำพุ (รวมทั้ง 4 กลุ่มบ้าน) มีพื้นที่ทั้งหมด 2,300 ไร่ เป็นพื้นที่อาศัย 450 ไร่ พื้นที่ทางเกษตร (ปลูกข้าว) 1,000 ไร่ พื้นที่ป่าสงวนตามประกาศ 450 ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าชุมชน 400 ไร่ การขยายตัวของชุมชนเป็นไปได้ช้า เช่น บางกลุ่มบ้านมีจำนวนหลังคาเรือน 10 กว่าหลังคาเรือน ตั้งแต่ 30-40 ปี ก็ยังคงมีอยู่เท่าเดิม การซื้อขายที่ดินหรือการพัฒนาที่ดินไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นไม่มี จึงทำให้หมู่บ้านพัฒนาไปได้ช้ามาก การขายที่ดินจึงไม่ค่อยเกิดขึ้น แม้ว่าถนนมีการตัดผ่านไปยังริสอร์ทก็ตาม แต่เป็นลักษณะทางผ่าน (หมู่บ้านมีทางแยกจากถนนเข้าหมู่บ้านประมาณ 1.5 กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง)

ในหมู่บ้านไม่มีตลาดที่เหมือนตลาดทั่ว ๆ ไป แต่มีการออกไปซื้อและนำมาวางขายในบ้านประมาณ 2-3 แห่ง โดยเป็นร้านขายของชำเล็ก ๆ ซึ่งตอนเช้าก็มีอาหารสดมาขายบ้าง และมีลักษณะตลาดย่อยเคลื่อนที่ คือมีผู้นำสินค้า เช่น หมู เนื้อ ไข่ อาหารสด และของต่าง ๆ ใส่รถมอเตอร์ไซด์มาเร่ขายในช่วงเช้าและช่วงบ่าย แต่ระยะหลังไม่ค่อยนิยมเพราะผู้นำสินค้ามาขายกว่าจะมาถึงก็ต้องแวะหมู่บ้านอื่นก่อน จึงเหลือสินค้าไม่กี่อย่างและเหลือจากหมู่บ้านอื่นเลือกแล้ว

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การเกษตรของหมู่บ้านมีการทำนาเพียงอย่างเดียวโดยอาศัยน้ำจากธรรมชาติในฤดูฝน ไม่มีระบบชลประทานทำให้หลังฤดูการทำนาไม่มีการเกษตรอื่น ๆ ซึ่งในอดีตชาวบ้านนอกจากทำนาแล้วมีอาชีพเผาถ่าน ลากไม้ เลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) การเผาถ่านของชาวบ้านนำไปขายให้นายทุนที่อยู่ในเมือง โดยนายทุนนำเกวียนเข้ามาซื้อถึงที่ โดยซื้อเป็นกระสอบและมีส่วนน้อยที่นำไปขายเองในเมือง นอกจากเผาถ่านแล้วก็มีเก็บของป่าไปขายโดยเฉพาะใบตองตึง (สำหรับห่อสิ่งของต่าง ๆ) จะหาบไปขายในเมืองหรือมีคนมาซื้อถึงที่

บางส่วนที่ไม่ทำการเผาถ่านหรือเก็บของป่าก็ไปรับจ้างเป็นคนงานก่อสร้าง ช่าง ไม้ ช่างปูน ซึ่งแต่เดิมจริง ๆ 20-30 ปี ก่อนชาวบ้านไม่มีอาชีพอะไรที่แน่นอน

1.4 ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม

ชุมชนในภาคเหนือจะมีโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันและบางอย่างก็เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างครอบครัว ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคม พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

หมู่บ้านน้ำพุก็เช่นเดียวกันซึ่งมีวิถีชีวิตแบบชนบท ขนบธรรมเนียม ประเพณี การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อถือดั้งเดิมได้สืบทอดแต่ครั้งบรรพบุรุษ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีบ้าน ผีเรือน หอผี เลื้อบ้าน ผีดี เป็นต้น ส่วนประเพณีทางศาสนา (นับถือศาสนาพุทธ) ก็จะมีประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นประเพณีประจำปี เช่นประเพณีสงกรานต์ พระธาตุ การทานสังฆ์ การทานก๋วยสลาก งานฉลองสิ่งก่อสร้างของวัด ที่สำคัญ ๆ ซึ่งประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งที่เป็นของหมู่บ้านเองและของเมืองลำพูน เช่น ประเพณีสงกรานต์ ตรีภุมขัย เป็นต้น

ในความเชื่อเรื่องต่าง ๆ เท่าที่ได้พูดคุยกับพ่อหลวงทา ไชยะสาร อดีต ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและผู้ใหญ่บ้านที่ดำรงตำแหน่งนี้กว่า 30 ปี ทำให้ทราบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับ ผีต่าง ๆ เกี่ยวพันหรือผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน หมู่บ้านน้ำพุมีผีที่นับถือ คือ หอผี อยู่ในเขตป่าชุมชนอยู่ติดกับลำห้วยป่าอูก คือระหว่างห้วยนา จะเป็นหอผีที่มีการทำพิธีขอฝนและ บอนบานศาลกล่าว เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นหอผีที่รักษาน้ำ เพื่อการทำนาในพิธีการ นำหัวหมูมาบวงสรวง มีเจ้าอาวาสมาเทศน์โดยทำทุกปีต้นฤดูฝน เรียกว่าหอยุนห้วยป่าอูก

ก่อนการทำนาทุกครั้งมีพิธีหนึ่งที่เรียกว่า พิธีแฮกนา (หรือแรกนา คล้ายกับการแรกนาขวัญ) กระทำก่อนการลงมือปลูกข้าวจริง ๆ โดยปลูกเพียง 7 ต้น เป็นพิธี และหลังจากนั้นก็ปลูกข้าวตามปกติ เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวที่ปลูกเป็นพิธีก่อน 7 ต้น แล้วจึงเก็บเกี่ยวที่เหลือ หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วมีการทำพิธีทำบุญ คือ ทำขวัญข้าว (เรียกว่าทำบุญ ข้าวใหม่) เพราะถือว่าข้าวเป็นผู้มีบุญคุณต่อมนุษย์ มนุษย์มีชีวิตอยู่ก็โดยอาศัยข้าวหล่อเลี้ยงชีวิต ส่วนหอผีเลื้อบ้านมีอยู่ 3 แห่งคือ บ้านน้ำพุ บ้านหนองเหียง และบ้านหนองปิง ซึ่งแต่ละแห่งก็มีการทำพิธีภายในเดือน 9 เหนือ ซึ่งก็แล้วแต่ความสะดวกในการกำหนดวันของแต่ละแห่ง ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเลื้อบ้านนี้เป็นการอันเชิญพระแม่ธรณีมาคุ้มครองคนในหมู่บ้าน ให้มีความเป็นอยู่อย่างสบาย หากเกิดอาเพศหรือการเจ็บป่วยหนักก็จะไปทำพิธีที่หอเลื้อบ้าน และมีการนับถือผีอีกอย่างคือ ทุกบ้านที่มีผู้หญิงจะมีผีดีประจำบ้าน โดยมีพานและเครื่องเซ่น ประจำอยู่บนหิ้ง ผีดีนี้เป็นผีที่คอยดูแลคุ้มครองผู้หญิงหรือลูกสาวให้ประพฤติปฏิบัติดี ถึงแม้ว่า แต่งงานหรือออกเรือนไปแล้ว ก็นำผีดีไปคุ้มครองด้วยเพื่อดูแลคุ้มครองตลอดชีวิต ผู้หญิงเป็นผู้จัดการเรื่องนี้

ตามความเชื่อเหล่านี้นับว่าเป็นโครงสร้างทางสังคมของหมู่บ้าน เพราะทำให้มีการเคารพกฎเกณฑ์ของหมู่บ้านอยู่ในกรอบประเพณี ศีลธรรมอันดี มีความผูกพันโยงใย เป็นเครือญาติเดียวกัน โดยการนับถือบูชาผีเดียวกัน และเป็นการถ่ายทอดความสัมพันธ์

ระหว่างผู้คนในชุมชนเป็นอย่างดี เป็นลักษณะการกลมเกลียวทางสังคมถือได้ว่าเป็นสื่อของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

1.5 การศึกษา

ในอดีตไม่ว่าที่ไหน ๆ การศึกษาจะอยู่ที่วัดไม่มีโรงเรียน ชาวบ้านน้ำพุก็เช่นเดียวกัน การศึกษาจะมาเล่าเรียนหนังสือที่วัดและนอกจากชาวบ้านน้ำพุแล้ว ยังมีชาวบ้านห้วยม้าโก้ง ส่งบุตรหลานมาบวชเรียนที่วัดน้ำพุ จนกระทั่งบ้านห้วยม้าโก้งได้สร้างวัดขึ้น จึงมาบวชเรียนที่บ้านห้วยม้าโก้งแทน ส่วนหมู่บ้านน้ำพุได้มีหลวงพ่อกุฎาธรรมชัย ที่เป็นศิษย์ที่เคารพนับถือของคนลำพูน ได้มาดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนในวัด เรียกชื่อว่า โรงเรียนวัดน้ำพุ เมื่อประมาณ 30 กว่าปีมาแล้ว อาณาบริเวณวัดที่มีโรงเรียนตั้งอยู่ มีบริเวณกว้างถึงกลางบ้าน ซึ่งเป็นที่ลุ่มมีน้ำขังในบางฤดูกาล เป็นสนามและมีต้นไม้ใหญ่ล้อมรอบ ขณะนั้นยังไม่มีกำหนดกรรมสิทธิ์ทางที่ดินอย่างชัดเจน และชาวบ้านต่างก็มีสิทธิ์ที่จะจับจองเป็นที่ทำกินอย่างอิสระ ต่อมาประมาณ 10 ปีมานี้ จึงได้หาทำเลตั้งโรงเรียนใหม่บริเวณป่าที่เป็นป่าชุมชน ชาวบ้านได้กำหนดพื้นที่ของโรงเรียนประมาณ 82 ไร่ ต่อมามีความขัดแย้งระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงศึกษาธิการเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน โรงเรียนแต่ชาวบ้านไม่ได้สนใจว่าเป็นของใคร แต่โรงเรียนต้องเป็นของชุมชนและเป็นสถานศึกษาของบุตรหลาน ในที่สุดมีการเดินขบวนเพื่อให้ยุติข้อนี้และพื้นที่โรงเรียนจึงได้กำหนดให้ขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการ ตามความต้องการของชาวบ้าน

โรงเรียนเป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำพูน ชื่อโรงเรียนวัดน้ำพุ “ศรีวิชัยประชานุกูล” ในสมัยก่อนการศึกษายังไม่เป็นที่สนใจหรือชาวบ้านยังไม่ให้ความสำคัญเท่าไร จึงเพียงแต่ให้บุตรหลานเล่าเรียนเพียงแค่ระดับภาคบังคับเท่านั้น แต่มาระยะหลังเหตุการณ์บ้านเมืองได้มีการเปลี่ยนแปลง บ้านเมืองเจริญขึ้น อีกทั้งได้มีนิคมอุตสาหกรรมตั้งขึ้น ทำให้การรับพนักงานมีการกำหนดวุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น จึงทำให้มีการตื่นตัวเรื่องการศึกษา มีการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นในตัวเมืองและศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว และโดยเฉพาะโรงเรียนวัดน้ำพุเป็นโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ทำให้บุตรหลานของชาวบ้านน้ำพุและใกล้เคียงได้มีโอกาสศึกษาชั้นสูงขึ้น และศึกษาภายในหมู่บ้านซึ่งโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ได้เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2534 และในส่วนของโรงเรียนก็ยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยโรงเรียนมีพื้นที่ป่าชุมชนที่เป็นสวนของ

โรงเรียนประมาณ 80 ไร่ นับว่าเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีการดำเนินการเกี่ยวกับการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเป็นการให้การศึกษา กลุ่มอาสาสมัคร มีจิตสำนึกเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่ยังเป็นเยาวชน ทำให้ส่งผลต่อการมีบทบาทต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่ยังเป็นเยาวชน ทำให้ส่งผลต่อการมีบทบาทต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในอนาคตสืบต่อไป ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ผสมผสานและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้านน้ำพุ ที่ได้ต่อสู้มาเป็นเวลากว่า 30-40 ปี นอกจากนี้ ป่าชุมชนของโรงเรียนวัดน้ำพุ ยังเป็นแหล่งที่เผยแพร่กิจกรรมโดยได้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาและดูงานเป็นประจำ และถูกกำหนดให้เป็นตัวอย่างของป่าชุมชน โรงเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำพูนแห่งหนึ่งด้วย

1.6 การปกครอง

บ้านน้ำพุก็เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในชนบทภาคเหนือ ที่มีการเคารพนับถือผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ที่มีบทบาทลักษณะผู้นำด้านต่าง ๆ ทำให้เป็นเสมือนหนึ่งการจัดระเบียบสังคมของชุมชนเป็นลักษณะความขัดแย้งกัน จะยุติโดยการไกล่เกลี่ยประณีต ประนีประนอมจากผู้อาวุโสหรือผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ยำเกรงในชุมชน เป็นการยอมรับความเป็นผู้นำโดยธรรมชาติ ในปัจจุบันการปกครองชุมชนเป็นไปตามที่ทางราชการเป็นผู้กำหนด เช่น มีผู้นำที่เป็นทางการ มีคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งแบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่าย ๆ เช่น ฝ่ายการคลัง ฝ่ายการศึกษา เป็นต้น แต่ละฝ่ายมีคณะกรรมการร่วมเพื่อบริหารงานหรือสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ในปัจจุบันการปกครองได้มีการกระจายสู่ท้องถิ่นในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ซึ่งดำเนินการจัดสรรงบประมาณต่าง ๆ ในการพัฒนาตามโครงการที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ และแต่ละหมู่บ้านก็มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากแต่ละหมู่บ้านเป็นตัวแทนเข้าไปร่วมบริหารตำบล ซึ่งบ้านน้ำพุก็มีสมาชิก อบต. 2 คน และนอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการป่าชุมชนอีก 12 คน ในการดูแลรักษาป่าอีกด้วย

1.7 กลุ่มต่างๆ ในชุมชน

ในแต่ละชุมชนมีวิถีชีวิตและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนนั้น สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย คน กลุ่มคน วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี กฎระเบียบของชุมชน ภูมิปัญญา เป็นต้น ชุมชนบ้านน้ำพุก็เช่นเดียวกัน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มต่างๆ ดังนี้

1.7.1 กลุ่มเครือญาติ

ชุมชนหนึ่ง ๆ มีความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบและความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ลึกซึ้ง สายสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องทำให้เกิดการเกาะกลุ่มกัน มีการเชื่อมโยงกันให้ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าจะอาจมีความขัดแย้งกันบ้าง แต่ปัญหานี้ส่วนใหญ่จะถูกแก้ไขโดยผู้อาวุโสในเครือญาติเดียวกัน จากการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางกลุ่มเครือญาติ พบว่าสายสัมพันธ์จะเชื่อมโยงกับหมู่บ้านเครือข่ายเนื่องจากการอพยพจากหมู่บ้านเหล่านี้บ้าง หรือชาวบ้านจากน้ำพุอพยพไปอยู่หมู่บ้านใกล้เคียงบ้าง เช่น หมู่บ้านทุ่งยาว บ้านหนองหล่ม บ้านหนองไซ บ้านห้วยม้าไก่อ้ง และบ้านหนองเหียง เป็นต้น ซึ่งความสัมพันธ์จะมีทั้งลักษณะสายตรงและทางอ้อม ทางตรงคือโดยสายเลือด ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ น้อง ฯลฯ ทางอ้อมคือทางการแต่งงาน ทำให้ความเป็นเครือญาติในแต่ละครอบครัวและระหว่างครอบครัวมีความสัมพันธ์กันสูง ส่งผลถึงการเชื่อมโยงด้านต่าง ๆ เช่น การตกลงร่วมกัน การให้ความร่วมมือกัน การช่วยเหลือกันและกัน เป็นต้น ทำให้ช่วยต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และจากการพูดคุยกับพ่อทา ใจยะสาร อายุ 72 ปี (อดีตพ่อหลวง) ได้กล่าวว่า “พ่อแม่ของพ่อทาเองบอกว่าคนในบ้านน้ำพุมีพี่น้องที่เป็นเครือญาติเดียวกันอยู่ตามหมู่บ้านหนองหล่ม บ้านห้วยม้าไก่อ้ง บ้านหนองเหียง เพราะมาจากเฝ้าเดียวกัน แต่สมัยนี้เด็ก ๆ รุ่นหลังอาจไม่ค่อยรู้จักกัน ถ้าไม่ไถ่ถามกัน”

ในหมู่บ้านน้ำพุจะมีเชื้อสายสกุลที่มีญาติค่อนข้างมากและมีความสัมพันธ์ทั้งในและนอกหมู่บ้านมีสกุล ใจยะสาร เดชะสาร เลอศักดิ์ คำปู้ จามศักดิ์ ศรีวิชัย ใจลังการ จันตะ นาเทพศักดิ์ และจามศักดิ์ โดยแต่ละนามสกุลนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์กัน ทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งในอดีตสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในชุมชน แต่ในปัจจุบันสภาพบ้านเมืองสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ทั้งสังคมและด้านเศรษฐกิจ การต่อสู้ดิ้นรน การแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้น ประกอบกับสภาพดินฟ้าอากาศแห้งแล้งและขาดแคลนน้ำทางการเกษตร สมาชิกในชุมชนจึงต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เช่น รับจ้างงานก่อสร้าง งานที่นิคมอุตสาหกรรม ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีมาตั้งแต่เดิมค่อนข้างห่างเหินบ้างในกรณีที่มีเทศกาลหรืองานประเพณีของท้องถิ่น เนื่องจากการติดภาระการทำงาน แต่ก็ยังคงความเป็นเครือญาติที่เหนียวแน่นเช่นเดิม ดังเห็น

ได้จากหากมีประเพณีหรืองานบุญหรือเทศกาลสำคัญ ๆ บรรดาลูกหลายญาติพี่น้อง ก็กลับมาร่วมงานอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาและร่วมมือในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างเต็มที่

1.7.2 กลุ่มหัววัด

กลุ่มหัววัดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ในแง่ของวัฒนธรรม

ประเพณี และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งอาจเป็นการให้ความร่วมมือ สนับสนุนหรือร่วมกิจกรรมโดยมีการเชื่อมโยงกันไม่เพียงแต่วัดที่มีที่ตั้งใกล้เคียงกัน แต่อาจมีวัดอื่น ๆ ที่อยู่นอกความใกล้เคียง เช่นต่างอำเภอ หรือต่างจังหวัด ซึ่งเครือข่ายความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นในหลายรูปแบบ ซึ่งวัดถือว่าเป็นศูนย์กลางด้านจิตใจทำให้สมาชิกในชุมชนและต่างชุมชนมีความสัมพันธ์กัน ในหมู่บ้านน้ำพุมีการแบ่งกลุ่มบ้านที่รับผิดชอบต่อวัดในด้านการส่งอาหารสำหรับพระที่วัด และกลุ่มหมวดบ้านที่รับผิดชอบหลักเกี่ยวกับการไปร่วมงานวัดต่างถิ่นหรืองานวัดในชุมชนเอง โดยแบ่งเป็น 4 หมวด หมวดหนึ่งประมาณ 40 หลังคาเรือน ในหมู่บ้านประกอบด้วย 4 กลุ่มบ้าน แต่เฉพาะกลุ่มบ้านน้ำพุแบ่งเป็น 2 หมวด กลุ่มบ้านหนองเหียงแบ่งเป็น 1 หมวด และบ้านบวกลอย บ้านหนองบึง รวม 1 หมวด ซึ่งหมวดบ้านเหล่านี้หากมีกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นงานใหญ่ก็มีการแบ่งหน้าที่หลัก ๆ ตามหมวดกลุ่มวัดโดยที่หัวหน้าหมวดวัดรับเรื่องหรือหรือข้อตกลงแล้วมาประชุมสมาชิกแต่ละกลุ่มเพื่อดำเนินการตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย นอกจากงานวัดภายในชุมชนแล้ว หากได้รับเชิญจากวัดอื่นให้ไปร่วมกิจกรรมด้วย ก็จะหมุนเวียนกันรับผิดชอบหลักไปตามหมวดแต่ละหมวดซึ่งแต่ละสมาชิกทั้งหมู่บ้านก็ให้ความร่วมมือทุกกิจกรรมเพียงแต่มีหมวดบ้านแต่ละหมวดรับผิดชอบหลักในการดำเนินการจัดการเท่านั้น ในระบบหัววัดซึ่งเป็นสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัดต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งบางรูปแบบเป็นเพราะชาวบ้านน้ำพุอพยพหรือไปแต่งงานกับชุมชนอื่น พอถึงงานก็ชักชวนสมาชิกในชุมชนที่อาศัยอยู่มาร่วมด้วย เป็นต้น ชุมชนบ้านน้ำพุมีสายสัมพันธ์กับวัดต่าง ๆ เป็นระบบหัววัดอยู่ประมาณ 70 วัด หากมีกิจกรรมประเพณีไม่ใหญ่โตมากนักก็เชิญเพียง 10 กว่าหัววัดมาร่วม เช่น งานทานก๋วยสลาก แต่หากมีงานระดับใหญ่โต เช่น ฉลองกุฎิ ฉลองหอธรรม หรือกัณฑ์เพ่งวัด ก็มีไปบอกไปทุกวัดที่เคยมีสายสัมพันธ์ต่อกัน ในส่วนของประเพณีที่ต้องไปร่วมทุกปี เช่น สรงน้ำพระธาตุของวัดต่าง ๆ เช่น วัดพระธาตุหรือภูชัย วัดพระพุทธบาทตากผ้า วัดห้วยม้าโก้ง เป็นต้น บ้านน้ำพุจะมีประเพณีสรงน้ำในเดือน 9 เหนือ แรม 4 ค่ำของทุกปี ซึ่งระบบหัววัดนับได้ว่าเป็นเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนและต่างชุมชนได้มีสายสัมพันธ์ต่อกัน

ความสัมพันธ์ระบบหัววัดดังกล่าวถือว่าเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ทำให้ชาวบ้านระหวางหมู่บ้านต่าง ๆ มีความสัมพันธ์และเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดหรือกิจ

กรรมร่วมกัน เช่น เครือข่ายป่าชุมชนที่มีกิจกรรมการอนุรักษ์ เพราะถือว่าเป็นป่าผืนเดียวกัน เนื่องจากความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว

1.7.3 กลุ่มหมวดบ้าน

บ้านน้ำพุแบ่งกลุ่มบ้านออกเป็น 4 หมวดบ้าน โดยกำหนดกลุ่มหมวดบ้านกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มบ้านที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทางวัด กลุ่มหมวดบ้านมีหัวหน้าบ้านเป็นตัวแทนในการเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเพื่อรับนโยบายหรือข้อตกลงในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนหรือภายนอกชุมชน แล้วนำมาแจ้งให้กลุ่มสมาชิกของกลุ่มบ้านนั้น ๆ แต่ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มบ้านอื่นไม่มีส่วนร่วม ในบางกิจกรรมกลุ่มบ้านแต่ละบ้านหรือครอบครัวรอบการหมุนเวียนเพื่อรับผิดชอบหลัก การเก็บเงินเรียไ้เพื่อการทำบุญในระบบหัววัด การแบ่งเบาภาระผู้ใหญ่บ้าน เพราะถือว่าหัวหน้าหมวดบ้านก็เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการด้วย เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นหัวหน้ากลุ่มก็ช่วยกันแก้ไขในเบื้องต้น หรือร่วมกับผู้ใหญ่บ้านช่วยดำเนินการ เพราะหัวหน้ากลุ่มได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกกลุ่มบ้านแต่ละกลุ่ม บ้านน้ำพุมีกลุ่มบ้านอยู่ 4 กลุ่ม ๆ ละประมาณ 40 หลังคาบ้านโดยเฉลี่ย

1.7.4 กลุ่มจัดตั้งจากภายนอกและภายใน

บ้านน้ำพุได้ดำเนินการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มาหลายชั่วคน แต่ระบบการดูแลรักษานั้นมีทั้งภายในชุมชนดำเนินการเองและจากทางหน่วยงานรัฐเข้าร่วมดำเนินการอบรมและแต่งตั้งชาวบ้านเพื่อดำเนินการกิจกรรมของหมู่บ้าน

หน่วยงานที่ค่อนข้างเข้ามาเกี่ยวข้องมากที่สุดคือ หน่วยงานป่าไม้ ซึ่งเป็นหน่วยงานดำเนินการอบรมตัวแทน / ชาวบ้าน ในเรื่องของการอนุรักษ์ป่า (ในแนวทางของกรมป่าไม้) การดับไฟป่า ซึ่งทางหมู่บ้านจะจัดส่งคนเข้าอบรมเมื่อเสร็จสิ้น

การอบรมก็จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกลุ่มอาสาสมัครป้องกันไฟป่า บางครั้งบุคคลเครือข่ายหมู่บ้านใกล้เคียง ก็จะร่วมอบรมด้วย เช่น การอบรมอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดลำพูน เมื่อปี พ.ศ. 2539 บ้านน้ำพุได้ส่งนายบุญช่วย ดวงวนา, บ้านห้วยม้าไ้ถ้ง ส่งนายถนอม กุณะแสงคำ, บ้านทรายทอง นายจรูญ ผัดสัก, บ้านหนองหล่ม นายประสงค์ เลสัก, บ้านทุ่งยาว นายวีระพล พิงคสัน, บ้านหนองเหียง นายอุทัย พวงมาลัย เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอาสาสมัครดังกล่าว เพื่อดำเนินการขยายผลใน

หมู่บ้านตนเองและตั้งเป็นอาสาสมัครหมู่บ้าน จะเห็นได้ว่าอาสาสมัครเหล่านี้จะเป็นอาสาสมัครเครือข่าย

ในหมู่บ้านน้ำพุเอง นายสม คำปู้ ซึ่งเป็นผู้อาวุโส และเป็นผู้ที่ได้ไปอบรมในเรื่องต่าง ๆ อยู่บ่อยๆ ได้รับการแต่งตั้งจากชุมชน โดยความเห็นชอบจากหน่วยงานป่าไม้ ให้เป็นเจ้าหน้าที่รักษาป่า ประจำหมู่บ้านมีสิทธิอำนาจในการจับ ปรับ ชาวบ้านที่บุกรุกหรือลักลอบตัดไม้ โดยเป็นในรูปคณะกรรมการป่าไม้หมู่บ้านจำนวน 12 คน มีนายสม คำปู้ เป็นประธานหรือเรียกหัวหน้าป่าไม้ชุมชน

ส่วนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านได้มีการตั้งฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายกิจการ พัฒนาหมู่บ้าน และส่งเสริมอาชีพ ฝ่ายกิจการการปกครองฝ่ายกิจการการป้องกัน และรักษาความสงบเรียบร้อย ฝ่ายกิจการคลัง และฝ่ายกิจการสาธารณสุข ซึ่งแต่ละฝ่ายมีคณะกรรมการ 5 คน

ชุมชนเครือข่าย

ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นแล้วว่า การศึกษาวิจัยเรื่องปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชนจะต้องศึกษาโดยรวมของหมู่บ้านเครือข่ายในที่นี่กำหนดหมู่บ้านเครือข่ายคือบ้านทุ่งยาว บ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโค้ง บ้านหนองเหียง จากการศึกษาพบว่าเครือข่ายมีลักษณะทั้งทางภูมิศาสตร์กายภาพ ทางสังคมวัฒนธรรม เชื่อมโยงกันซึ่งจะอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพ

เครือข่ายชุมชนมีที่ตั้งทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน การตั้งถิ่นฐาน จะเรียงรายต่อเชื่อมลักษณะหมู่บ้านเชิงเขาที่มีแนวเขาทอดยาว ตั้งแต่บ้านทุ่งยาว บ้านหนองหล่ม บ้านน้ำพุ บ้านหนองไซ บ้านห้วยม้าโค้ง บ้านหนองเหียง ซึ่งคดงต่าง ๆ นี้ คือ คดงบะโหลก คดงไซ คดงมอนพริก คดงหมด คดงห้วยเตือ คดงเหล่านี้จะมีเชิงคดงที่ต่อเชื่อมกัน และหมู่บ้านต่าง ๆ ก็จะตั้งอยู่ในพื้นที่เชิงคดง ทำให้ลักษณะพื้นที่อยู่ในอาณาเขตติดต่อกันและกัน

แม่น้ำแม่ตานน้อย ซึ่งเริ่มจากบ้านทุ่งยาว เส้นทางแม่น้ำนี้ (เป็นแม่น้ำสายเล็ก) จะทอดยาวจนถึงบ้านน้ำพุ แต่ปริมาณน้ำขึ้นอยู่กับฝนที่ห้วยต่าง ๆ จะไหลลงสมทบ ส่วนห้วยป่าดุกจะอยู่ในพื้นที่บ้านน้ำพุและบ้านห้วยม้าโค้ง

ดังนั้น ชุมชนเครือข่าย จึงมีลักษณะที่ตั้งชุมชนร่วมกันตามลักษณะภูมิศาสตร์

พ่อหลวงหมวก ตาสัก อายุ 81 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองหล่ม อยู่ติดกับบ้านน้ำพุ และบ้านป่าป๊วย ทุ่งยาว ได้เล่าให้ฟังว่า “การทำงานของหมู่บ้านต่าง ๆ เหล่านี้จะอาศัยแม่น้ำลานน้อย และน้ำจากลำห้วยต่าง ๆ ซึ่งน้ำเหล่านี้ก็มาจากคอยที่อยู่ติด ๆ กัน และการไปมาหาสู่กันก็อาศัยเส้นทางล้อ (เกวียน) ตั้งแต่ทุ่งยาวจนถึงหนองเหียง”

2. เส้นทางคมนาคม

การคมนาคมของเครือข่ายชุมชนจะมีเส้นทางการเดินหายไปไหนเส้นทางเดียวกัน จากหมู่บ้านหนึ่งถึงหมู่บ้านหนึ่ง สามารถติดต่อกันได้ทุกหมู่บ้าน สภาพถนนใช้ได้ทุกฤดูกาล สามารถไปได้ 2 เส้นทาง เส้นทางแรกอาจจะเริ่มต้นที่ทางแยกเข้าหมู่บ้านทุ่งยาว จากถนนสายลำพูน - ลำปาง และเข้าทางแยกบ้านข้าวแคร่ สู่ม้าน้ำพุ เป็นถนนลาดยางอย่างดี ต่อจากบ้านทุ่งยาวตรงไปทางทิศใต้ผ่านบ้านป่าป๊วย บ้านหนองหล่ม และเส้นทางไปทางทิศตะวันตก จะถึงบ้านน้ำพุ ผ่านเชิงคอยเป็นถนนโยธาธิการ และทะเลถนนลาดยางอย่างดี สายบุชา-คอยดี จะถึงบ้านห้วยม้าโค้ง บ้านทรายทอง และบ้านหนองเหียง ตามลำดับ และอีกเส้นทางหนึ่งตามถนนซูเปอร์ สายอ้อมเมือง - ป่าซาง ถึงแยกแยก บุชา - คอยดี ก็จะเข้าถึงหนองเหียงทางทิศตะวันออกและจากนั้นเส้นทางก็จะไปตามเส้นทางย้อนกลับจนถึงบ้านทุ่งยาว ซึ่งในอดีตเป็นเส้นทางล้อ (เกวียน) แคบ ๆ พื้นผิวเป็นทรายส่วนมาก และไม่สามารถใช้ได้ทุกฤดูกาล ดังนั้นหากจะเดินทางไปมาค้าขายกันจำเป็นต้องต้องนอกพักกลางทางคือบ้านที่ผ่านจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์รูปแบบชาวบ้านและแน่นแฟ้น

3. ความสัมพันธ์ทางสังคม

3.1 ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ในโครงสร้างของสังคมชนบทโดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพร่วมกันเช่นตั้งถิ่นฐานลุ่มน้ำเดียวกัน แนวเชิงเขาที่ทอดเชื่อมกัน เส้นทางไปมาเดียวกันย่อมส่งผลถึงการมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งแม่อยู่ต่อม ผดสัก อายุ 87 ปี บ้านห้วยม้าโค้งบอกว่า “บ้านหนองหล่ม บ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโค้ง บ้านหนองเหียง ถือว่าเป็นเครือญาติเดียวกัน เพราะดั้งเดิมก็มาจากพ่อเก่า แม่เก่า เดียวกัน แต่อพยพไปหาที่ทำกันต่างบ้านกันเท่านั้น และก็แตกลูกแตกหลานจนเดี๋ยวนี้”

ชุมชนเครือดังกล่าวจะเห็นได้จากการที่มีนามสกุลเหมือนกันหรือต่างกัน แต่ก็ยังเป็นเครือญาติทางอ้อม อาทิ นามสกุล กุณะแสงคำ เลตัก ใจะสาร ปารมีสัก พวงมาลัย ต่างก็มีในหมู่บ้านเครือข่าย ซึ่งนายมงคล กุณะแสงคำ อายุ 45 ปี บอกว่า “ญาติผมมี

อยู่ที่หนองเหียงเป็นผู้ใหญ่บ้านเก่า คือพ่อหลวงยวง กุณะแสงคำ (เสียชีวิตแล้ว) และที่บ้านน้ำพุ หนองหล่มก็มี”

แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้านความเป็นญาติ จึงส่งผลถึงการทำกิจกรรมร่วมกัน

3.2 ความสัมพันธ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณี

ชุมชนหมู่บ้านเครือข่ายนับถือศาสนาพุทธซึ่งทุกคนได้สืบทอดการนับถือตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาจึงเหมือนกัน ซึ่งทำให้เกิดระบบหัววัดขึ้น ซึ่งมีความหมายว่าเป็นวัดของกลุ่มเดียวกัน เป็นวัดของบ้านเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะอยู่คนละหมู่บ้านกัน (พรพิไล เลิศวิชา, 2534, หน้า 44) ซึ่งการเกิดระบบหัววัดเป็นลักษณะไม่เป็นทางการและหลากหลายรูปแบบของความสัมพันธ์ เช่น เจ้าอาวาสวัดต่อเจ้าอาวาสวัดลักษณะอาจารย์กับลูกศิษย์ หรือพระวัดนี้ได้ย้ายไปอยู่อีกวัดต่างหมู่บ้าน หรือคนในหมู่บ้านอื่นมาบวชเป็นพระในหมู่บ้านนี้ ทำให้เกิดการติดต่อเชื่อมโยงกัน ในฤดูทำงานบุญระดับหมู่บ้าน ก็จะมีการแข่งข่วงควารซึ่งถือว่าการช่วยหนุนจรรโลกศาสนาวัดนธรรมประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ การทำบุญสลากภัต เป็นต้น

ในการกำหนดงานประเพณีที่ระบบหัววัดเกี่ยวข้อง ซึ่งวัดแต่ละวัดจะกำหนด เป็นประจำทุกปี และจะมีชาวบ้านต่าง ๆ มาร่วม

วัดพระธาตุหริภุญไชย	เดือน 8 เหนือ ขึ้น 15 ค่ำ
วัดพระบาทตากผ้า	เดือน 8 เหนือ แรม 8 ค่ำ
วัดหนองหล่ม	เดือน 8 เหนือ แรม 8 ค่ำ
วัดพระธาตุคอยติ	เดือน 9 เหนือ ขึ้น 15 ค่ำ
วัดห้วยม้าโค้ง	เดือน 9 เหนือ แรม 8 ค่ำ
วัดน้ำพุ	เดือน 9 เหนือ แรม 14 ค่ำ

นายบุญส่ง เลอศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้านน้ำพุ (คนปัจจุบัน) ได้กล่าวว่า “หากมีงานประเพณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัดหลวง (พระธาตุหริภุญไชย) หรือวัดหนองหล่ม คอยติ บ้านห้วย ทางหมู่บ้านก็จะจัดทำควาราน และชาวบ้านไปร่วมเพราะหัววัดถึงกัน แม่แต่การทานก๋วยสลาก ก็จะจัดก๋วยสลากไปร่วม ไม่เคยขาด และบ้านอื่นก็เหมือนกัน ถ้าบ้านน้ำพุ มีงานจะจัดมาเหมือนกัน”

4. ปัญหาร่วมกัน

วิถีชีวิตของชุมชนในอดีต มีความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างใกล้ชิดและพึ่งพากัน ชุมชนอยู่ได้ เพราะธรรมชาติ มีระบบชีวิตที่สอดคล้องกับความสมดุลตามธรรมชาติ การเลือกทำเลที่ตั้งของชุมชน การปรับพื้นที่เป็นที่ทำกิน การสร้างระบบเหมืองฝายการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การรักษาดินน้ำอย่างมีกฎเกณฑ์ มีการถ่ายทอดเป็นภูมิปัญญา มีระบบคิด มีระบบวัฒนธรรมชุมชนที่สั่งสมและต่อเนื่อง

“กลุ่มลำพูนเสวนา” ซึ่งประกอบด้วยแกนนำชุมชนที่เกิดปัญหา ข้าราชการหัวก้าวหน้า กลุ่มคนที่ทำองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และผู้นำชุมชนบางคนได้รวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันพิจารณาผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยรวมแล้วปัญหามีหลายปัญหา แต่ทุกกรณีปัญหากระทบโดยตรงต่อชุมชน โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และได้เริ่มแลกเปลี่ยนถึงวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านและหมู่บ้านตั้งแต่ปี 2529 เป็นต้นมา และเริ่มที่จะศึกษาปัญหาต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาทุกปัญหา และเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการจัดการทรัพยากรของลำพูน ที่เป็นเส้นทางนำไปสู่ การรวมเครือข่ายอย่างกว้างขวางไม่เฉพาะจังหวัดลำพูนเท่านั้น ซึ่งจุดเริ่มต้นครั้งนั้นเป็นการนำข้อมูลมาเสนอในการเสวนา “สภาพปัญหาและผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของจังหวัดลำพูน ภายใต้สถานการณ์การก้าวไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ร่วมกับสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2532 ณ วิทยาลัยเทคนิคลำพูนและการเสวนา “สภาพปัญหาและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม” ร่วมกับโครงการทางเลือกการพัฒนาเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2533 ณ คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เรียกตัวเองว่า “กลุ่มลำพูนเสวนา” ซึ่งมีนายจรูญ คำปันนา และนายกำธร ธิฉลาด เป็นแกนนำ

การศึกษาการจัดการทรัพยากรชุมชนจังหวัดลำพูน และการเสวนาทั้ง 2 ครั้ง ได้สรุปประเด็นปัญหาและต้องทำการศึกษาอย่างเจาะลึก โดยมีกรณีศึกษาคือ

1. กรณีรักษาป่าชุมชน
2. สถานการณ์และผลกระทบการสูญเสียที่ดิน

1. ปัญหาและผลกระทบจากโรงงานอุตสาหกรรมต่อสภาพแวดล้อม
และการทำงานของคนงาน

ผลกระทบด้านวัฒนธรรมชุมชน

ชุมชนที่เป็นเครือข่ายในกรศึกษาครั้งนี้ ปัญหาที่เกี่ยวพันทั้งเครือข่ายและ
นอกเครือข่ายจนนำไปสู่เครือข่ายขนาดใหญ่ที่ได้ที่มีการประกาศจัดตั้งเป็น สมัชชาป่าชุมชน
ภาคเหนือ แล้วนั้น สิ่งๆ ที่เหมือน ๆ กัน คือปัญหาการจัดการป่าชุมชน

โดยสรุปแล้ว เกิดจาก 2 กรณีคือ

- ปัญหาเกิดจากภายในชุมชน
- ปัญหาเกิดจากภายนอกชุมชน
- ปัญหาที่เกิดจากภายในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านทุ่งยาว

บ้านหนองหล่ม บ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโก้ง บ้านหนองเหียง เป็นปัญหาพื้นฐานตั้งแต่อดีต
คือ ทุกคนค่อนข้างมีสิทธิเสรีในการตัดไม้ ไม่ว่าจะตัดสำหรับเผาถ่าน ล้อมรั้วบ้าน เอาไปขาย
 ฯลฯ ซึ่งในอดีตหมู่บ้านเหล่านี้และใกล้เคียง เช่นบ้านห้วยม้าโก้ง บ้านหนองเหียง อาชีพหลัก
อาชีพหนึ่งคือการเผาถ่านขาย ทำให้เกิดวิกฤติการณ์พื้นดินแห้งแล้ง ฝนไม่ตกและไม่ได้ทำนา
มาประมาณ 5 ปี เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นที่บ้านห้วยม้าโก้ง กอปรกับที่บ้านน้ำพุ เกิดน้ำจืด หรือน้ำ
ห้วย ห้วยออก เหือดแห้งไม่มีน้ำที่จะทำนา ชาวบ้านได้มาคิดถึงสาเหตุและเปรียบเทียบกรณีตัว
อย่างของบ้านห้วยม้าโก้งแล้วจึงมีมติที่จะให้ชาวบ้านเลิกการเผาถ่าน (ช่วงลงมติยกเลิก
ประมาณ ปี 2520) แบบค่อยเป็นค่อยไป เพราะชาวบ้านบางคนยังถือว่าการเผาถ่านคือการ
เลี้ยงชีวิตและครอบครัว ต่อมามีการตั้งกฎเกณฑ์ ประมาณ ปี พ.ศ. 2525 เริ่มมีคณะกรรมการ
ดูแลป่า และบัญญัติข้อตกลงร่วมกันถึงการปรับผู้ที่ลักลอบตัดไม้ เพื่อนำไปขายหรือเผาถ่าน
ส่วนการนำไม้มาใช้ประโยชน์จริง ๆ ในการซ่อมแซมบ้านนั้นจะต้องขออนุญาตจากคณะ
กรรมการป่าชุมชนก่อน

ครั้งหนึ่งผู้ศึกษาได้พบกับเหตุการณ์ที่บ้านน้ำพุ ที่มีผู้ลักลอบตัดไม้เพื่อนำ
ไปขายเป็นไม้ค้ำสตี (ค่าตันปี) ในเทศกาล สงกรานต์ (พ.ศ. 2542) ซึ่งมีผู้แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้าน
สนิทแดงสัก และคณะกรรมการเช่น นายสม คำปู้ นายบุญช่วย ดวงวนา ซึ่งเป็นผู้ศึกษาได้
เข้าร่วมสังเกตการณ์ ปรากฏว่าผู้ที่ลักลอบตัดไม้เป็นกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านเอง
(ขอสงวนนาม) จึงมีการปรับเป็นเงิน 500 บาท และมีข้อเสนอว่าในครั้งต่อไปจะนำตัวส่งเจ้า
หน้าที่ป่าไม้เพื่อดำเนินคดี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิธีการที่จะพยายามแก้ปัญหาของชุมชนเอง
อาจเนื่องมาจากได้รับข่าวสารข้อมูลจากหมู่บ้านอื่นที่ได้ดำเนินการในวิธีนี้ และได้เคยไป
ศึกษาดูงานจากแหล่งอื่น เช่น บ้านทุ่งยาว บ้านห้วยม้าโก้ง เป็นต้น

ส่วนบ้านทุ่งยาว ซึ่งเครือข่ายชุมชนเหล่านี้ถือเป็นแม่แบบในการจัดการป่าชุมชนก็เกิดปัญหาในอดีตซึ่ง อดีตอาชีพของชาวบ้านทุ่งยาวก่อนการสร้างเหมืองฝายจะทำไร่ อ้อย ทำนา ปลุกถั่วเหลือง ถั่วลิสงและมันสำปะหลัง ต่อมาเริ่มมีการตัดไม้เพื่อเผาถ่านขาย เป็นอาชีพหลักที่ทำรายได้ให้ชาวบ้านจำนวนมาก ทำให้จำนวนไม้ในป่าลดลงจำนวนมาก ดังนั้นในปี พ.ศ. 2517 ผู้นำหมู่บ้านจึงได้ออกกฎการอนุรักษ์ป่าไม้โดยขยายพื้นที่การอนุรักษ์ป่าเพิ่มมากขึ้นทำให้การเผาถ่านเริ่มลดลง

หมู่บ้านทุ่งยาวได้ประสบกับปัญหาเกี่ยวกับการตัดไม้ของผู้มีอิทธิพลใน บางครั้ง แต่ชาวบ้านก็ได้ร่วมแรงร่วมใจกันพยายามปกป้อง ออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น การปรับผู้ตัดต้นไม้แต่ละต้นทำให้การอนุรักษ์ป่าไม้ของชาวบ้านทุ่งยาวมีความเข้มแข็งมากขึ้น แต่มีบางเหตุการณ์ที่ทำให้ชาวบ้านทุ่งยาวได้รับการกล่าวขวัญถึงในฐานะที่เป็นชุมชนที่มีการ รักษาป่าอย่างเข้มแข็งคือ มีชาวบ้านจากบ้านป่าเหว ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน กว่า 300 คน ได้เข้ามาจับจองที่ดินในเขตป่าน้ำจืด เพื่อทำมาหากิน ชาวบ้านทุ่งยาวจึงรวมตัว กันต่อต้านและเดินทางไปประท้วงที่ศาลากลางจังหวัด เกิดเป็นกรณีพิพาท ในที่สุดทางราชการ จึงตัดสินให้ชาวบ้านเหล่านั้นออกจากพื้นที่ป่าน้ำจืดบ้านทุ่งยาวและมอบหมายให้ชาวบ้าน ทุ่งยาวดูแลรักษาป่าน้ำจืดต่อไป สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวบ้านทุ่งยาวเป็นอย่างมาก และทำให้มีการเพิ่มความเข้มงวดกวดขันการดูแลรักษาป่ามากยิ่งขึ้น และยังส่งผลให้ชุมชนอื่น ได้ถือเป็นเยี่ยงอย่างและมาศึกษาดูงานการดูแลรักษาป่าอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนใกล้เคียง หรือต่างจังหวัด และในปี พ.ศ. 2520 หมู่บ้านทุ่งยาวก็ได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง ในการอนุรักษ์ป่าไม้ และได้รับมอบถ้วยเกียรติยศจากนายอินทรีย์ จันทรสติชัย รัฐมนตรี ว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในสมัยนั้น

บ้านห้วยม้าโค้ง

อดีตชาวบ้านห้วยม้าโค้ง มีอาชีพหลักอย่างหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้าน จำนวนมากคือ การตัดไม้ เผาถ่านขาย ซึ่งสืบเนื่องมาจากในยุคที่มีการสร้างทางรถไฟสาย เหนือซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2464 แม้ว่าทางรถไฟไม่ได้ผ่านทางบ้านห้วยม้าโค้งแต่ผ่านทาง บ้านหนองหล่ม บ้านทุ่งยาว ชาวบ้านห้วยม้าโค้งก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้ ความจริงแล้วผลกระทบของบ้านห้วยม้าโค้งในระยะแรกไม่ได้เกี่ยวกับป่าไม้ที่ตัดไม้ไปทำ หมอนรถไฟเช่นเดียวกับบ้านหนองหล่ม แต่เนื่องจากช่วงนั้นมีคนจีนเข้าอยู่บ้านหนองหล่ม (เส้นทางจากหนองหล่มเชื่อมติดต่อกับบ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโค้ง บ้านหนองเหียง -ผู้เขียน) มาค้าขายตามสถานีรถไฟและมีการเผาถ่านขายเอง พร้อมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านเผาถ่านโดย

และวิธีการเผาถ่านให้ชาวบ้านและยังมีผู้กล่าวว่ามีหน่วยงานรัฐ (ไม่ทราบว่าเป็นหน่วยงานไหน) ได้มาสาริตกระบวนการเผาถ่านให้กับชาวบ้านอีกด้วย ทำให้การเผาถ่านขยายตัวอย่างรวดเร็ว และส่งผลต่อการตัดไม้เพิ่มจำนวนมากขึ้น

จากการที่มีการส่งเสริมการเผาถ่าน ส่งผลให้ชุมชนใกล้เคียงบ้านหนองหล่มเช่นบ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโค้ง บ้านสันคะยอม บ้านหนองไว บ้านหนองเหียง อาจกล่าวได้ว่าเกือบทุกหมู่บ้านบริเวณใกล้เคียงมีอาชีพเผาถ่านเป็นอาชีพหลัก ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายเป็นอันมาก ส่งผลกระทบอย่างมากในภายหลัง จากการที่ชาวบ้านตัดไม้เผาถ่านขายจำนวนมากทำให้ป่าไม้ลดลงส่งผลกระทบต่อภาวะความแห้งแล้ง น้ำในลำธารห้วยไฟแห้งทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ จึงมีความพยายามตั้งกฎของชุมชนห้ามตัดไม้เผาถ่านและค่อย ๆ หดไปในที่สุด ประกอบกับในช่วงหลังมีกลุ่มนายทุนได้กว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่มีการจับจอง ทั้งจากบ้านห้วยม้าโค้ง บ้านหนองเหียง บ้านน้ำพุ เพื่อการจัดสรรทำให้มีการทำลายป่าไม้จำนวนมากและยังมีการบุกรุกป่าเหมือนอันเป็นแหล่งน้ำของชาวบ้าน และได้เริ่มตระหนักถึงผลกระทบจากการที่ป่าถูกทำลายทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำ ประกอบกับได้รับข้อมูลข่าวสารกรณีตัวอย่างจากบ้านทุ่งยาวและชุมชนอื่น ๆ ผู้นำและชาวบ้านจึงมีความคิดริเริ่มให้ชุมชนอนุรักษ์ป่าไม้อย่างจริงจังและเข้มแข็ง โดยผนวกเอาความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับป่าที่ชาวบ้านมีพื้นฐานความเชื่อมาแต่บรรพบุรุษอยู่แล้ว เป็นสิ่งกระตุ้นทำให้การร่วมมือของชาวบ้านเป็นไปอย่างจริงจังสามารถทำให้ป่าเริ่มฟื้นฟูกลับสู่สภาพเดิมได้เร็วขึ้น

บ้านหนองเหียง ซึ่งนายอุทัย พวงมาลัย ที่เป็นแกนนำในการต่อสู้ความไม่เป็นธรรมของสิทธิชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชน

ชาวบ้านหนองเหียงในอดีตมีการประกอบอาชีพหลักคือ การทำนาตามที่กล่าวมาแล้วว่าสภาพเป็นดินปนทราย ระบบน้ำสำหรับการเพาะปลูกไม่ค่อยดี นอกจากทำนาแล้วชาวบ้านจะมีอาชีพเก็บผลผลิตจากป่าเชิงเขา เช่น เก็บใบตองตึง เห็ดเผาะ เผาถ่าน แต่ในปัจจุบันป่าเชิงเขาถูกทำลาย ถูกระบบนายทุนเข้าเป็นเจ้าของสร้างรีสอร์ท โดยมีอดีตผู้นำชุมชนอำนวยความสะดวกในขณะที่ชาวบ้านไม่รู้จะทำอย่างไร ซึ่งในระยะต่อมาแม้จะมีกลุ่มคนได้พยายามต่อสู้เกี่ยวกับการเข้าครอบครองที่ดินของนายทุน มีการเดินขบวนประท้วงเพื่อให้เจ้าพนักงานที่ดินตรวจสอบก็ตาม ก็ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก แต่ก็ได้เป็นการปลุกจิตวิญญาณแห่งการต่อสู้และเรียกร้องสิทธิแห่งความเป็นเจ้าของของชุมชน

ในช่วงที่มีการกว้านซื้อที่ดิน เพื่อการเก็งกำไร หรือธุรกิจอื่น ๆ ซึ่งในพื้นที่บ้านหนองเหียง ได้รับผลกระทบก่อนชุมชนใกล้เคียง คือบ้านห้วยม้าไก่อ๋ง บ้านน้ำพุ โดยมีผู้นำหมู่บ้านในอดีตได้ร่วมกับนายทุน ผู้มีอิทธิพลทั้งกว้านซื้อที่ดิน ร่วมกับเจ้าหน้าที่ที่ดินจังหวัดลำพูนบางคนออกเอกสารสิทธิ์กว้านซื้อที่ดินจับจอง เพื่อสร้างรีสอร์ท ประมาณ 724 ไร่ ทำการบุกรุกทำลายป่าอย่างขนานใหญ่ ทำลายวิถีชีวิตมนุษย์ป่าอย่างสิ้นเชิง สภาพแวดล้อมถูกทำลายได้ขยายพื้นที่เป็น 1,440 ไร่

ตอนที่ 2 ลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชน

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชนเป็นกระบวนการทางสังคมที่สมาชิกเครือข่ายย่อมมีการพบปะพูดคุยคบหาสมาคมกัน มีความคิดเห็นที่เหมือนกันหรือต่างกัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อกัน

จากการศึกษาพบว่าจริง ๆ แล้วลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นได้ในทุกแบบของวิถีชีวิตปกติ และทุกรูปแบบของกิจกรรมของสังคมมนุษย์แต่ลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม หรือกลุ่มต่อกลุ่ม แสดงออกทางปฏิกริยา พฤติกรรมจะปรากฏให้เห็นถึงความขัดแย้ง การโต้เถียง การประนีประนอม และการให้ความร่วมมือกันนั้นจะสัมพันธ์กันกับสถานการณ์ ปรากฏการณ์เนื้อหาสาระ ระยะเวลา โอกาสรวมทั้งบุคลิกภาพ และสถานภาพทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งจะเชื่อมโยงต่อ ๆ ไปคล้ายลูกโซ่กับบุคคลและกลุ่มอื่น ๆ

เครือข่ายป่าชุมชนที่ศึกษาประกอบด้วยชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์กันทั้งด้านภูมิศาสตร์และด้านสังคมวัฒนธรรมซึ่งชุมชนพื้นที่หลักที่ศึกษาคือ บ้านน้ำพุ และพื้นที่สมาชิกเครือข่าย เช่น บ้านหนองเหียง บ้านห้วยม้าไก่อ๋ง และบ้านทุ่งยาว ในลักษณะของความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

การร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนจะมีกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเป็นกระบวนการทางสังคมของมนุษย์ เป็นวิถีชีวิตปกติที่ด้องมีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งอาจจะเกิดระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม หรือกลุ่มกับกลุ่ม มีการโต้ตอบซึ่งกันและกัน เนื้อหาสาระแล้วแต่เหตุการณ์ สถานการณ์ สิ่งที่พบเห็น อาจจะเกี่ยวข้องกับตนเอง ชุมชน หรืออาจจะไม่เกี่ยวข้อง บางขณะอาจมีการโต้เถียงกัน หรือมีข้อตกลงร่วมกัน หรือขัดแย้งกัน หรือประนีประนอมยอมกันซึ่งก็แล้วแต่เนื้อหาสาระ และพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งเกิดขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนมีลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ปรากฏเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นรูปธรรมหลากหลายลักษณะดังนี้

- 2.1 ลักษณะที่เป็นแบบธรรมชาติ
- 2.2 ลักษณะที่เป็นแบบกึ่งทางการ
- 2.3 ลักษณะที่เป็นแบบทางการ

2.1 ลักษณะที่เป็นแบบธรรมชาติ

ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกขณะไม่มีการคาดการณ์ล่วงหน้าไม่มีสถานที่เป็นตัวกำหนดแต่บุคคลจะเป็นต้นตอในการเปิดประเด็นและจะเชื่อมโยงต่อไป โดยพฤติกรรมธรรมชาติของบุคคล

ในช่วงกระแสการต่อต้านการบุกรุก สวนที่ป่าของชาวบ้านจากผู้มีอำนาจ อิทธิพล นายทุน ชุมชนต่างได้รับผลกระทบนี้การออกมาต่อรองอำนาจดังกล่าวอย่างโดดเดี่ยวและไร้ทิศทาง ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นบทเรียนของการพ่ายแพ้ของชุมชนต่ออำนาจภายนอก การพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดแนวความคิดหรือการกระตุ้นให้เกิดพลัง ย่อมเกิดขึ้น การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวอาจจะเริ่มต้น สาระที่ไม่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์อาจจะเป็นเรื่องโดยทั่วไป ซึ่งจะโยงเข้าไปหาในท้ายสุด

ลุงสม คำปู้ อายุ 70 ปี ประธานกรรมการรักษาป่าชุมชนบ้านน้ำพุ สมาชิกเครือข่ายป่าชุมชน (พื้นที่ศึกษา) ได้เล่าให้ฟังว่า “นายอุทัย บ้านหนองเหียง ซึ่งแต่ก่อนขายแคบหมูส่งตามหมู่บ้านใกล้ ๆ เจอลุงบ้อย ๆ บางทีก็พบกลางทางแถวสวนลุง เพราะสวนลุงอยู่ปากทางเข้าหมู่บ้าน”

ผู้ศึกษาลาม “อ้ายหทัย เขาพูดเรื่องอะไรบ้าง”

ลุงสม “ก็แล้วแต่บางทีก็ทักกันเฉย ๆ แล้วก็ป็นจรรย์านต่อไป”

ลุงสม “อุทัยเขาเคยต่อสู้อยู่ที่ป่าจากนายทุนที่หนองเหียง ก็แพ้เขา เพราะพ่อหลวงที่นั่นไปเข้ากับนายทุน แต่เดี๋ยวนีตายไปแล้ว แต่แกยังพยายามชักชวนชี้ให้เห็นปัญหาแก่บ้านอื่น ๆ

นายอุทัย พวงมาลัย เป็นแกนนำไปการต่อสู้เรียกร้องที่ป่าชุมชนคืนจากกลุ่มนายทุน อิทธิพลและผู้นำท้องถิ่น บ้านหนองเหียง และเข้าร่วมกับกลุ่มลำพูนเสวนา นายอุทัย พวงมาลัย มักจะเป็นผู้เปิดประเด็นในการสนทนาพบปะกับสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนในชุมชนที่เป็นเครือข่าย และคนอื่น ๆ ถึงแม้ไม่ได้เป็นสมาชิกเครือข่ายก็ตาม

ลุงสมบอกว่า “บางทีก็เจอลุงที่สวน บางทีก็เจอที่หน้าบ้านลุง หรือ บ้าน
ประธานลูกชายลุง เพราะเป็นร้านขายของชำ ซึ่งนายอุทัยเอาแคบหมูมาส่ง”

นายอุทัย ได้บอกลุงสมว่า “ที่หนองเหียง (บ้านนายอุทัย) มีนายทุนซึ่งมี
ผู้มีอำนาจในวงราชการ ซึ่งก็ยังไม่รู้ว่าเป็นใครมากว่าวันซื้อที่ดินที่เป็นป่าที่ชาวบ้านหาของป่า
โดยมีพ่อหลวง...(ขอสงวนชื่อ) ให้ความร่วมมือ และยังเป็นตัวกลางด้วยซ้ำ ในการรวบรวม
ที่ดินจากชาวบ้านที่เคยจับจองมาก่อน และกำลังถาง”

ลุงสม ถามว่า “แล้วชาวบ้านหนองเหียงทำอะไร?”

นายอุทัย “ก็ยังไม่รู้จะทำอย่างไร ตอนนี้มีคนเข้าร่วมก็ถือว่าเป็นสมาชิก
ในการที่จะคัดค้าน ร้องเรียน แต่เขาก็ยังกล้า ๆ กลัว ๆ อยู่ พ่อหลวงก็เพิ่งเส็งผมอยู่ หว่าไป
ยุ่งไม่เข้าเรื่อง”

ลุงสม “น้ำพุได้ข่าวจะมีคนมาขอซื้อป่าของหมู่บ้าน จะเอาไปทำรีสอร์ต
คงเหมือนหนองเหียง”

นายอุทัย “เราต้องร่วมมือกัน ลุงสมก็ต้องบอกเล่า ให้คนอื่น ๆ กล้าที่จะ
ต่อสู้ อย่างกล้า ถ้าร่วมกันทั้งหมู่บ้าน”

ลุงสม “ประธานลูกลุงก็พูดแบบนี้ และก็พูดกับเพื่อนฝูง ต่อ ๆ กัน”

นายประธานบอกว่า เมื่อ 2 - 3 วันก่อน ได้ไปบ้านหนองหล่ม ซึ่งตั้ง
อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านน้ำพุ ประมาณ 7 กิโลเมตร และมีพื้นที่ป่าต่อเชื่อมกัน “พอดี
ชาวบ้านหนองหล่มคนหนึ่งจะเหมารถผมไปธุระที่เชียงใหม่ ก็เลยไปรับและเจอกัน นายสุวิทย์
ซึ่งเป็นเพื่อนกันสมัยเรียนหนังสือในเวียง ถามถึงอ้ายท้อย เพราะเขาเคยมาเล่าให้ฟังที่จะไปร้อง
เรียนที่จังหวัดเรื่องป่า โดยเขาเอาไปทำรีสอร์ต”

ประธานบอกนายสุวิทย์ว่า “ก็ยังไม่รู้ว่าจะทำอะไร โดยส่วนตัวจะไป
ร่วมกับอ้ายท้อยแน่ และเห็นว่าจรรยาบ้านทุ่งยาวจะมาหาอ้ายท้อยก่อนไป”

สุวิทย์ “บ้านทุ่งยาวเขาไม่เดือนร้อน เขาร่วมมือกันดีในหมู่บ้าน
พ่อหลวงจรรยา เข้มแข็ง ใครก็ทำอะไรไม่ได้”

ประธาน “บ้านเขา (น้ำพุ) ยังจะต้องพูดกันอีกมาก เพราะบางคนก็ไม่สนใจเท่าไร”

แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นลักษณะแม่ข่ายที่เปิดประเด็นขยายความคิดคือ
นายอุทัยและนายประสารซึ่งอยู่ร่วมปฏิสัมพันธ์ก็จะขยายต่อ เมื่อมีโอกาสเป็นลักษณะพูดต่อ ๆ
กันเป็นลูกโซ่ เป็นการสร้างเครือข่ายกัน

ประธาน คำปู้ นอกจากจะมีร้าน ขายของชำแล้ว ยังมีรถกระบะทำคล้าย รถสองแถวรับ – ส่ง นักเรียนจากหมู่บ้านและรับคนที่จะไปธุระในเมืองด้วย

นายบุญช่วย บอกว่า “ได้โดยสารรถประธานไปในเมืองเพื่อไปติดต่อ เกษตรเรื่องเลี้ยงกบ ซึ่งประธานก็ถามถึงการไปอบรมเลี้ยงกบ”

ประธาน “อ้ายช่วยไปอบรมกี่วัน และมีใครบ้าง”

บุญช่วย “ไปคนเดียว ก่อนไปติดต่อแล้วจะมาบอกชาวบ้านที่สนใจสัก 3 – 4 คน”

ประธาน “ก็น่าจะดี เพราะบ้านเราน้ำทำนาก็แล้ง ใครมีเงินก็เจาะน้ำบาดาลใช้”

บุญช่วย “ก็เห็นว่าลุงสมพ้อประธานก็จะเจาะไม่ใช่หรือ”

ประธาน “พ้อบอกว่ามันจำเป็น ไม่อย่างนั้นก็ไม่มีน้ำรดลำไย และป่าบ้านเราก็แห้งแล้ว ฝนก็ไม่ค่อยตก”

บุญช่วย “เหมือนบ้านห้วยม้าโค้ง เมื่อก่อนตัดไม้เผาถ่านกันมาก ใครบอกก็ไม่เชื่อ ไม่ได้ทำนา 3 – 4 ปี เพราะไม่มีดินไม้ก็ไม่มีฝน”

การพูดคุย บางครั้งก็เริ่มต้น ไม่จำเป็นที่จะต้องพูดถึงแต่สถานการณ์ที่กำลังเป็นกระแสอาจจะพูดเรื่องอื่นที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ การเสริมรายได้ และเรื่องอื่น ๆ ที่อาจจะเข้ามาพูด ซึ่งมองว่าเรื่องอะไรก็ได้ ถ้ามีโอกาสได้พูดคุยไม่จำกัดเรื่องอาจจะอยู่ที่คนที่เป็นผู้เปิดประเด็นก็ได้ และไม่ได้หวังผลจากการพูดคุย

2.2 ลักษณะที่เป็นแบบกึ่งทางการ

ปฏิสัมพันธ์ลักษณะนี้คล้ายกับปฏิสัมพันธ์แบบธรรมชาติแต่เนื้อหาสาระอาจเป็นที่สนใจในการพูดคุยซึ่งบางครั้งการพูดจาได้ตอบในจุดเริ่มต้นอาจจะบุคคลต่อบุคคล และขยายจำนวนคนเป็นกลุ่มจะกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ ก็แล้วแต่จังหวะโอกาสอันววย ดังกรณีเมื่อเดือน มกราคม 2544 มีคนจากบ้านอื่นมาดางป่าเพื่อทำสวน ซึ่งนายสถาพร ใจลังกา ได้รับคำบอกเล่าจากคนบ้านเดียวกัน นายสถาพร จึงรีบบอกผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยไปบอก ลุงสม คำปู้ ผู้อาวุโส พ้อทา ใจยะสาร นายประธาน คำปู้ นายจันทร์แก้ว ตีบตึง ซึ่งขณะนั้นผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่

นายสถาพร ใจลังกา ได้ไปบอกลุงสมว่า “ลุงสม ๆ นายคำไปหนองหล่ม มาเห็นชาวบ้านหนองหล่ม 3 – 4 คนกำลังดางป่าอยู่ในเขตบ้านเรา”

ลุงสม “แล้วนายคำอยู่ไหน? จะถามไถ่ดูว่าเป็นอย่างไร”

นายสถาพร “ตอนนี้ที่บ้านพ่อทา เดี่ยวผมจะไปตามนายจันทร์แก้ว และคนอื่นอีก 3-4 คน แล้วเราพากันไปดูที่พวกนั้นถาง”

ลุงสมบอกว่า ได้พากันไปที่บ้านพ่อทาและสมทบกับคนอื่นอีก 3-4 คน โดยนายคำที่ไปเจอคนถางป่าบอกว่า อยู่ใกล้ทางไปหนองหล่มเลยโรงเรียนประมาณ 2 กิโลเมตร

การไปดูที่เกิดเหตุครั้งนี้มีคนจากบ้านน้ำพุคือลุงสม คำปู้ พ่อทาส ใจยะ สาร นายประสาน คำปู้ นายสถาพร ใจลังกา นายคำ ธิสัถ นายจันทร์แก้ว ตี๋บตีง เดินทางไปพบ 3 คนกำลังถางป่า ซึ่งลึกจากข้างถนนเข้าไปประมาณ 20-30 เมตรจึงเข้าไปพูดคุยปรากฏว่านายประสาน คำปู้ ฐัจฉ มีนายทอน นายกำ นายซุม (ไม่ทราบนามสกุล)

นายสถาพร ถามชาวบ้าน 3 คนว่า “ทำไมถึงมาถางป่าในเขตบ้านน้ำพุ ไม่รู้หรือว่าเขากำลังอนุรักษ์ป่าอยู่”

นายทอน ตอบว่า “ถางป่าจะปลูกลำไย และปลูกไปแล้ว 10 ต้น ไม่รู้ว่าเขตป่าไหนเป็นเขตไหนไม่เห็นมีป้ายบอก”

นายประสาน “อัยกำก็รู้ว่าเขตใดเป็นป่าของบ้านน้ำพุ เขตไหนเป็นป่าบ้านหนองหล่มทำเป็นไม่รู้”

นายกำ “ก็ฮาป้าฐ บ่าทอน ชวนมาถางก็มาถาง ป่าเป็นของหน้าหมู่บ้านไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง”

ลุงสม “พูดอย่างนี้ก็บ้าถูก ฐัจฉก็ยังไม่ถางอีก แล้วจะเอาอย่างไร”

นายซุม “ก็หมู่บ้านเข้าไปข้างในหน่อยเดียว ขอปลูกสัก 10-20 ต้นเท่านั้น”

นายจันทร์แก้ว (อบต.ป่าสัก) “ป่าได้มันผิดกฎหมาย ลุงสมว่าอย่างไร”

ลุงสม “พ่อทาว่าจะใด ในฐานะที่เมื่อก่อนได้วางกฎเรื่องป่าอยู่ เอพ่อทาว่า”

พ่อทา “ให้ทั้งสามคนถอนต้นลำไยเก่าออกชื่อหมด แล้วเลิกถางป่า และเสียค่าปรับ”

นายกำ “ลำไยเขาปลูกไปแล้ว 10 ต้น กำลังเป็น เขาบ่อถอน”

พ่อทา “ถ้าบ่าถอนก็ผิด จะถอนหรือไม่ถอน ถ้าบ่ายอมจะให้ประสานไปเอาพ่อหลวงบ้านหนองหล่มมาและจะแจ้งความตำรวจว่าบุกรุกป่าและลักตัดไม้”

นายทอน “ขอเวลา 5 วัน ได้ก่อ เขาจะไปเตรียมที่ปลูก ทางบ้านเขา”

พ่อทาบอก “ก็ได้แต่ต้องลงลายมือ และเสียค่าปรับเข้ากองทุน หมู่บ้าน ก่อน 500 บาท ตกลงหรือไม่ตกลง ถ้าบ่ตกลงก็ต้องมีเรื่องถึงตำรวจ”

การปฏิสัมพันธ์ลักษณะนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างสมาชิกชุมชนเครือข่าย เพราะบ้านน้ำพุและบ้านหนองหล่มต่างเป็นเครือข่ายป่าชุมชน และทั้ง 3 คน ที่ตางป่าก็เคยเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายด้วย

กรณีที่กรรมการป่าชุมชนคนหนึ่ง ชื่อ นายคำป็น (ขอสงวนนามสกุล) แอบลักตัดไม้เพื่อขาย เป็นไม้ค่าสตี (ทางเหนือจะนำไม้นี้แหไปวัดแล้วเอาค้ำกึ่งต้นโพธิ์ ช่วงวันที่ 17 เมษายน ของทุกปี เป็นไม้ยาวประมาณ 3 เมตร ตกแต่งสวยงาม ปลายจะเป็นรูปตัววายสำหรับค้ำยัน) ซึ่งอยู่ในช่วงที่นั้งคุยกันที่ใต้ถุนบ้านพ่อหลวงสนิท เพราะมีคนมาแจ้งจึงได้พากันไป ก็พบนายคำป็นกำลังรวบรวมไม้ได้ 10 -15 ต้น จึงนำมาบ้านพ่อหลวงสนิท เพื่อสอบสวน

พ่อหลวงสนิท “ทำไมถึงตัดทั้ง ๆ ที่รู้ว่ามันผิด”

นายคำป็น “เมื่อก่อนก็เคยตัดจะเอาไปขายก่อนปีใหม่ ก็ไม่กัต้น”

ลุงสม “กฎเกณฑ์ของหมู่บ้านก็มีและตัวเองก็เป็นกรรมการป่าด้วยซ้ำ ไม่น่าจะทำ”

นายคำป็น “นานแล้วไม่เคยตัดเลย แต่ปีนี้รายได้ไม่ค่อยมี และจะเตรียมเงินตอนปีใหม่”

พ่อหลวงสนิท “ยังงี้ก็ไม่ได้ จะต้องถูกปรับต้นละ 50 บาท รวมแล้ว 750 บาท ถ้ายังไม่มีการผ่อนได้ 2 ครั้ง”

พ่อทาบอกว่า “จะนำเข้าที่ประชุมคณะกรรมการและจะปลดออกจากกรรมการป่าชุมชน”

ขณะเกิดเหตุ ผู้ศึกษาวิจัย อยู่ในเหตุการณ์ด้วย (เหตุเกิด 14 มกราคม 2541) และได้เข้าติดตามผู้ฝ่าฝืนตัดไม้ ในช่วงบ่ายได้มีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน บ้านน้ำพุ ซึ่งมีคณะกรรมการ 15 คน รวมทั้งผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบนี้ด้วย

ลุงสม คำปุ่ ผู้อาวุโส เป็นประธานที่ประชุมได้กล่าวว่า “บ้านเราได้วางกฎเกณฑ์การตัดไม้ไว้แล้วสำหรับผู้ที่จำเป็นจริง ๆ เช่น การซ่อมแซมบ้าน ซึ่งก็มีมาตั้งแต่ พ่อทาบใจยะสาร เป็นพ่อหลวง และนายคำป็นก็มาลักตัดไม้”

นายบุญช่วย บอกว่า “นายคำป็นรับสารภาพว่าตัดไปเพื่อขายก่อนปีใหม่ และยอมให้ปรับและจะผ่อนส่ง”

พ่อหลวงสนิท “ปรับได้ 500 บาท ให้คนมาบอก 100 บาท แต่มีคนเสนอให้ปลดออกจากกรรมการป่า ใครจะเห็นเป็นอย่างไร? คนเป็นกรรมการทำเองบ้านอื่นรู้ก็อายเขา”

การปฏิสัมพันธ์เช่นนี้คล้ายกับทางการ เพราะมีการประชุม และกำหนดการหลังจากเกิดเหตุการณ์โดยต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นว่า เป็นการผสมผสานกันร่วมแบบธรรมชาติ และการกำหนดการอย่างคร่าว ๆ ในลักษณะกึ่งทางการและมีการบันทึกการประชุม

นายคำป็น ได้ยินยอมให้ปรับและถูกปลดออกจากกรรมการป่าชุมชน มีการบันทึกคำสารภาพ มีการลงนามพยาน และถือว่าเป็นการเคารพต่อกฎเกณฑ์ของชุมชน

อีกกรณีช่วงปี พ.ศ.2535 บ้านหนองเหียงเกิดกรณีผู้มีอำนาจ อิทธิพล นายทุน ร่วมกับผู้นำท้องถิ่นบางคนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับที่ดินออกเอกสารสิทธิ สุกที่ป่าของหมู่บ้านเพื่อทำรีสอร์ท

หลังจากนั้นไม่นานมีชาวบ้านน้ำพุจะเจอกรณีบ้านหนองเหียงเหมือนกัน พ่อทา ในยะสาร บอกว่า “มีภรรยา ผู้มีอำนาจในขณะนั้นจะมากกว่าวันซื้อที่ป่าเชิงเขาที่ต่อเชื่อมจากป่าเชิงเขาบ้านห้วยม้าโก้ง ซึ่งมีอยู่เป็น 1,000 ไร่ เพื่อจะมาสร้างรีสอร์ทเหมือนกัน”

นายจันทร์แก้ว ซึ่งอยู่ที่บ้านด้วย บอกว่า “เขาสร้างถนนลาดยางอย่างดี ผ่านถึงบ้านหนองเหียงแล้ว”

พ่อทาบอกว่า “ขณะนั้นมีคนที่มาซื้อของบ้านประสานซึ่งเป็นร้านของชำ เข้ามาคุยด้วยที่ศาลากลางบ้านข้าง ๆ ร้านนายประสาน ก็มีนายจำ นายแก้ว นายอ้าย นายเสาร์ แก้ว นางสุน นายบุญช่วย และเด็กที่ทำงานนิคมอีก 2-3 คน”

เรื่องนี้ มีนายหน้ามาทาบถามแล้วว่า คุณหญิง จะมาขอซื้อ (ไม่บอกว่าคุณหญิงอะไร แต่เป็นภรรยาผู้มีอำนาจในขณะนั้น) ที่ป่าทำรีสอร์ท และให้หลังคาบ้านละ 10,000 บาท (ขณะนั้นมีบ้านอยู่ 160 หลังคาบ้าน) ชาวนี้ได้แพร่กระจายในหมู่บ้านน้ำพุ และมีการวิพากษ์วิจารณ์กันโดยตลอดยังไม่มีข้อยุติ และมีทั้งผู้ที่ยอมและไม่ยอมขาย

การคุยกันมีการถกเถียงกันเพราะเป็นเรื่องผลประโยชน์

นางจำ พูดกับพ่อทาบว่า “พ่อทาบเขาว่าเขาเอาเงินมาให้ น่าจะยอมรับ”

นายบุญช่วย ดวงวณา “ที่ป่าบ้านเราเป็นป่าหน้าหมู่บ้าน ทำไมจะต้องขาย”

นางจำว่า “เขาว่ามีเงิน ใครจะมาช่วยเขา อย่างไรเขาก็จะมาเอาแน่ เหมือนที่หนองเหียง ตอนแรกก็เข้าซื้อโรงเรียนแต่นาน ๆ ไปก็สู้เขาไม่ได้”

นายแก้ว เสริมว่า “ป่าบ้านเราก็แห้งแล้งอยู่แล้ว ทำอะไรก็ไม่ได้ เมื่อก่อนของป่ายังมีมากเดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว ฝนก็ไม่ตกน่าจะได้รับเงินดีกว่า”

พ่อทา “ป่าเป็นป่าบ้านเราตั้งแต่โบราณ เราก็ต้องรักษาไว้ ถึงฝนไม่ตกแล้งก็ช่างมัน อีกหน่อยเราก็อยุแลร์รักษามันก็จะดีขึ้นเอง”

นายอ้าย “ผมก็ดูมา 2-3 ปีแล้ว ก็ไม่เห็นมันฟื้นสักที เราวัดขายสักครั้งดีไหม ไม่ต้องขายหมด”

พ่อทา “ไม่ได้ เท่าไรก็ได้ ทำไมพวกนี้ถึงไม่รักบ้านรักเมืองตัวเอง จะเอาแต่เงิน”

นายเสาร์แก้ว “ผมว่าเราประชุมทั้งหมดบ้านไม่ดีหรือ ไปประชุมกันที่วัดแล้ว เชิญอ้ายทัย อ้ายสุทัศน์ มาร่วมประชุมด้วย ถ้านายจรูญว่างก็เชิญมาด้วย”

พ่อทา “สงสัยว่าจะต้องทำอย่างนั้น พ่อหลวงสนิทว่ายังไง”

พ่อหลวงสนิท “ทำไมพูดไม่รู้เรื่อง ไม่รักบ้านของตัวเองเลย เอาแต่ได้คนแบบนี้ก็มี”

พ่อทา บอกว่า “ถ้าเขาจะเอาให้ได้ เขาจะเอาอย่างไร วิธีใด”

นายบุญช่วย “เขาก็ให้ทางที่ดิน ออกเอกสารสิทธิ์ เพราะเขามีอำนาจ สั่งจากกรุงเทพฯ ก็เรียบร้อย”

พ่อหลวงสนิท “ไม่ได้ถึงอย่างไรก็ต้องสู้ ถ้าผมยังเป็นพ่อหลวงอยู่ไม่ได้เด็ดขาด”

พ่อทา บอกว่า “มีคนไม่เห็นด้วยที่จะรับเงินมากกว่าคนรับเงิน ทำให้เกิดความไม่พอใจในกลุ่มคนที่อยากได้เงิน และกรรมการป่าชุมชนบ้านน้ำพุ ก็จะต้องหารือร่วมกับเครือข่ายเพื่อหาทางแก้ไข” (บังเอิญเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เรื่องเลยเจียบและยุติทำให้บ้านน้ำพุรอดจากการสูบที่ป่าชุมชน)

จะเห็นได้ว่า ในการปฏิสัมพันธ์ถึงแม้ว่าจะเกี่ยวข้องกับชุมชนของตนเอง แต่การถกเถียงเพื่อประโยชน์ส่วนตนมีมากกว่าหากไม่ทำความเข้าใจก็จะทำให้เกิดข้อขัดแย้งในชุมชนได้

ในบางกรณีมีผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชนซึ่งหน้าและจำเป็นที่จะต้องให้ที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านตัดสินใจหลังจากได้ตัดสินใจระดับต้น ๆ ครั้งหนึ่งแล้ว

การปฏิสัมพันธ์ลักษณะนี้ การเริ่มต้นก็เหมือนการพูดคุยธรรมดาทั่ว ๆ ไป เป็นการพูดผสมผสานหลายเรื่อง การที่มีคนมาเพิ่มทำให้การพูด เริ่มอยู่ในกรอบเนื้อหาสำคัญ

โดยจะเห็นว่าจะมีบุคคลหนึ่งที่เป็นเหมือนประธานในการคุยจะคอยให้สติหรือควบคุมบรรยากาศการพูดคุยแต่ไม่มีการจดบันทึกเป็นการคุยเพื่อการนำไปสู่กิจกรรมอื่นก็ได้

2.3 ลักษณะที่เป็นแบบทางการ

อดีตชาวบ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโก้ง บ้านหนองหล่ม และบ้านหนองเหียง ต่างมีอาชีพตัดไม้เผาถ่านเพื่อส่งขายให้นายทุนในตัวเมืองลำพูน เป็นเวลานานและเหตุการณ์ที่ทำให้ชุมชนได้พบกับความจริงก็คือ ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตก ทำการเกษตรไม่ได้ ประกอบกับมีนายทุนและผู้มีอิทธิพลพยายามกว้านซื้อและทำทุกวิถีทางที่จะครอบครองพื้นที่ป่าที่ประสบกับความแห้งแล้งเพื่อการสร้างรีสอร์ท

การพยายามของผู้นำหมู่บ้านและผู้ที่มีมองเห็นผลร้ายของการตัดไม้ทำลายป่าได้พยายามที่จะทำความเข้าใจถึงผลที่ได้รับและพยายามที่จะวางกฎระเบียบของชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนต่างก็มีกฎระเบียบนั้น

แต่ยังมีบุคคลอีกหลายคนในแต่ละชุมชนที่ยังไม่ยอมทิ้งอาชีพตัดไม้เผาถ่าน ทั้ง ๆ ที่ป่าลดลงอย่างมาก และไม่ยอมรับรู้และเข้าใจในความพยายามของผู้นำชุมชน และยังมีการลักลอบตัดไม้นอกเขตชุมชนของตนเองทำให้เกิดปัญหาระหว่างชุมชน

ซึ่งพ่อหลวงสนิท แดงสัก ได้พูดถึงเรื่องของการแอบลักตัดไม้ของชาวบ้านบางคนต่างหมู่บ้านกันว่า “ขณะนี้ทางบ้านหนองหล่มร้องเรียนมาว่าคนบ้านน้ำพุแอบลักตัดไม้บ้านเขา ซึ่งก็เหมือนกับคนบ้านหนองหล่มก็แอบมาลงป่าบ้านเรา ซึ่งคนบ้านเราก็ตัดทั้งบ้านตนเองด้วย”

พ่อหลวงทา ใจยะสาร กล่าวว่า “เมื่อก่อนก็เคยวางกฎไว้ไม่ค่อยเคร่งครัด และไม่มีใครปฏิบัติตาม”

นายบุญช่วย “เดี๋ยวนี้เราเป็นเครือข่ายป่าชุมชนแล้ว น่าจะมีการวางกฎเกณฑ์กันใหม่ และเชิญทางบ้านหนองหล่มและทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาร่วมด้วย”

ในวันที่ 12 มิถุนายน 2540 จึงได้กำหนดเป็นวันประชุมเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการดูแลป่าและได้เชิญ ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองหล่ม กรรมการหมู่บ้านหนองหล่ม ชาวบ้านที่เป็นแกนนำ เข้าร่วมประชุม นอกจากนี้ได้เชิญ นายสุรินทร์ สุริยะวงศ์ เจ้าหน้าที่ป่าไม้, นายจรูญ กำปับนา องค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นแกนนำของกลุ่มลำพูนเสวนา ที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่จังหวัดลำพูน นายอุทัย พวงมาลัย แกนนำบ้านหนองเหียง ที่มีส่วนผลักดันให้บ้านน้ำพุมีความเข้มแข็งในการต่อสู้กับอิทธิพล

ภายนอก และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านน้ำพุที่มีลุงสม คำปู้ เป็นประธาน พ่อทา ใจยะสาร นายบุญช่วย ดวงนา (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และชาวบ้านที่เป็นตัวแทนทุกหลังคาบ้าน 160 หลังคา (ปัจจุบันมี 178 หลังคา)

พ่อหลวงสนิท กล่าวว่า “การเชิญมาประชุมวันนี้เพื่อแก้ไขปัญหาทั้งบ้านน้ำพุ และบ้านหนองหล่ม เนื่องมาจากการตัดไม้”

นายจรรยา คำปิ่นนา “บ้านทุ่งยาว ได้ดูแลรักษาป่าชุมชนมานาน มีปัญหา มาโดยตลอด ตั้งแต่พ่อหลวงเครื่องและจนถึงเดี๋ยวนี้ได้วางกฎเกณฑ์อย่างเด็ดขาด มีการปรับแพง”

ลุงสม กล่าวว่า “ในบ้านน้ำพุมีหลายคนยังไม่เลิกตัดไม้ไปขาย และยังไป ลักตัดในบ้านหนองหล่ม และชาวบ้านหนองหล่มบางคนก็มาลักบ้านน้ำพุ”

พ่อหลวงหมวก บ้านหนองหล่ม บอกว่า “ต่างคนต่างลักตัด ซึ่งเท่าที่รู้ หนองหล่มถูกลักตัดมาก เพราะยังมีไม้มากอยู่”

นายปิ่น (ซึ่งมีสนใจกฎเกณฑ์การห้ามตัดไม้) บอกว่า “ไม้เป็นของหน้าหมู่บ้าน เขาก็ตัดมานาน ไม่มีอาชีพอะไรทำไมต้องมาห้ามและจะไม่ขอยอมรับกฎเกณฑ์”

นายอุทัย (บ้านหนองเหียง) ว่า “ทำไมถึงไม่ยอมรับฟังเหตุผลบ้าง ไม่เห็น ตัวอย่างบ้านห้วยหรือบ้านหนองเหียงเดี๋ยวนี้หาของป่าก็ไม่มีฝนตก ไม้ก็ถูกตัดอย่าเอาแต่ ประโยชน์ของตนเอง”

มีการถกเถียง กันอย่างมาก ผลที่สุดนายสุรินทร์ สุริยะวงศ์ เจ้าหน้าที่ป่า ไม้ได้พูดถึงกฎหมายป่าไม้ และว่าป่าที่เรา กำลังเถียงอาจอยู่ในเขตป่าสงวนก็ได้ ฉะนั้นใครตัด ก็มีความผิด ทางที่ดียอมรับสภาพและร่วมกันกฎเกณฑ์หมู่บ้านดีกว่า และบ้านหนองหล่มก็ ต้องยอมรับด้วย

ลุงสม คำปู้ และหลาย ๆ คนเห็นด้วย จึงลงมติยอมรับกฎเกณฑ์ที่จะ กำหนด

นายสุรินทร์ สุริยะวงศ์ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (อยู่ในกลุ่มลำพูนเสวนา) ได้ให้ ข้อคิดเห็นว่า “ควรวางกฎเกณฑ์ในการปรับ และมีการส่งตัวให้เจ้าหน้าที่ดำเนินคดีด้วย”

ลุงสม คำปู้ เห็นด้วยและมีการอภิปรายเพื่อหาข้อตกลง มติที่ประชุมเรื่อง การจัดการป่าชุมชนที่เป็นทางการมากที่สุดของบ้านน้ำพุ จึงเกิดขึ้น โดยมีข้อกฎหมาย ดังนี้

ข้อที่ 1 ในการปลูกป่าชุมชนในวันที่ 19 มิถุนายน 2540 ให้ทุกหลังคา บ้าน (สมาชิกในบ้าน) ไปร่วมปลูกป่า และให้ไปทุกครั้งเมื่อมีการกำหนดวันปลูกป่าในครั้ง ต่อ ๆ ไป หากไม่ไปร่วมให้คณะกรรมการปรับหลังคาละ 100 บาท

ข้อที่ 2 ให้จัดทำแนวเขตป่าชุมชนตั้งแต่เขตหนองหล่ม มาจรดเขตที่นาแม่จันดี จันตะเวียง

ข้อที่ 3 ถ้าหากจัดทำแนวเขตป่าชุมชนเรียบร้อยแล้ว มีคนหนึ่งคนใดไปทำลายหรือตัดฟันต้นไม้ ให้คณะกรรมการปรับคันละ 200 บาท โดยแบ่งให้คนที่มาบอก ให้คณะกรรมการรู้คันละ 100 บาท (ค่าตัว) อีก 100 บาท มอบให้คณะกรรมการหรือเหรียญกษาปณ์หรือฝากไว้เป็นเงินกองกลางของป่าชุมชนต่อไป และให้รีบของกลางทั้งหมด

หมายเหตุ หากกระทำเป็นครั้งที่ 2 จะส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีด้วย

ในการลงมติครั้งนั้น มีการลงลายมือชื่อทุกคนที่เข้าร่วมเกือบ 200 คน และยึดถือมากระทั่งปัจจุบัน

พ่อหลวงสนิท (ขณะนั้น) บอกว่า “การประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาครั้งนี้ได้ไปปรึกษาหารือหลายคน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งได้เข้ามาบอกละเอียดและกรรมการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว คณะกรรมการหมู่บ้านน้ำพุ คนเฒ่าคนแก่ เพราะการจะลงมติที่ขัดต่อคนอื่นอีกหลายคนนั้นทำยาก ก็มีคนไม่เคารพต่อกฎเกณฑ์มากในตอนแรก แต่ต่อมาก็มีบ้างแต่น้อยมาก”

จริง ๆ แล้วการปฏิสัมพันธ์มีอยู่ในทุกแบบของกิจกรรมแต่ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ที่ปรากฏจะเห็นพฤติกรรมตามสถานการณ์ปรากฏการณ์ การโต้เถียง ความขัดแย้ง การประนีประนอมหรือความร่วมมือกันจะเข้มข้นรุนแรงหรืออย่างราบเรียบขึ้นอยู่กับบุคคลและเนื้อหาสาระ

ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2543 กระแสการอนุรักษ์ป่าชุมชนเริ่มกลับฟื้นขึ้นมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และมีการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการว่าเป็นสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือในวันที่ 14 - 15 มกราคม 2542 มีบ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จ.ลำพูน มีชาวบ้านสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนร่วมกิจกรรมกว่า 2,000 คน จากป่าชุมชนกว่า 700 ป่าใน 8 จังหวัดภาคเหนือ

เครือข่ายป่าชุมชน (พื้นที่ศึกษา) โดยเฉพาะบ้านน้ำพุ บ้านหนองเหียง และบ้านห้วยม้าโค้ง บ้านน้ำพุ ได้มีชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำเข้าร่วมงานสมัชชาป่าชุมชนครั้งนี้ เช่น นายบุญส่ง เลอศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้าน นายสถาพร ใจลังกา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายประสาน คำปู้ นายอินสม ตีบตั้ง นายบุญช่วย ดวงวงษา และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านน้ำพุ 12 คน มีนายสม คำปู้ (หัวหน้า) นายศักดิ์ศรี มณีเหล็ก นายสาย นำพลสัก นายยอน มณีเหล็ก นายเดช บรรณสัก นายจันทร์ จันตะเวียง

นายแสวง ชีสัก นายสุข ทาใจ นายชูชาติ ดวงวนา นายแก้ว เตจ๊ะสาร นายสว่าง สุขเรือน นายคำป็น เลสั๊ก และชาวบ้านอีก 20 กว่าคน

พ่อหลวงบุญส่ง เลอศักดิ์ บอกว่า “การไปร่วมงานสมัชชาครั้งนี้ ได้รู้ อะไรอีกหลาย ๆ อย่าง จากตัวแทนเครือข่ายบ้านต่าง ๆ เช่น การจัดการไฟฟ้า การปลูกป่า การสร้างเครือข่ายลุ่มน้ำ และที่สำคัญ การเร่งออก พรบ.ป่าชุมชนที่เนื้อหาไม่เหมือนระหว่าง ของเครือข่ายป่าชุมชนกับของกรมป่าไม้”

นายสถาพร ใจลังกา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านน้ำพุ (แกนนำในการจัดการป่า ชุมชนคนหนึ่ง) กล่าวว่า “มีระดับแกนนำมาร่วมมากอย่างพ่อหลวงจรัส ขาสัก บ้านทุ่งยาว ที่มีชื่อเสียง ลุงอ้าย ใจก้อน จากบ้านปวง อ.ลี อ้ายธนา ยะโสภา บ้านศรีเตี้ย ป่าซาง และมีอีก หลายคนจากเชียงใหม่ที่เคยถูกจับในข้อหาบุกรุกป่าทั้ง ๆ เป็นป่าที่ชุมชนดูแลอยู่”

ในการจัดประชุมใหญ่ครั้งนี้ นายสถาพรเล่าว่า พ่อหลวงจรัส ขาสัก (ระยะหลังได้รับการลงมติให้เลือกเป็นประธานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ) ได้กล่าวในที่ ประชุมว่า “ก่อนที่เราจะร่วมเป็นเครือข่ายกันนั้น แต่ก่อนเราก็รักษาป่ากันมาในลักษณะบ้าน ไครบ้านมันใจใหม่ ตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย แล้วก็ไม่เห็นมีกฎหมายอะไรมารองรับในการใช้ ไม้ที่ชาวบ้านควบคุมกันเอง โดยเฉพาะคนยากคนจน ถ้าเจ้าหน้าที่จะจับเราก็ต้องผิด ฉะนั้น เราต้องมารวมตัวกันเพื่อให้เรามีพลังในการต่อสู้เรียกร้อง โดยเฉพาะกฎหมายป่าชุมชนเราจะ ผลักดันให้ได้”

พ่อหลวงฉล้า โนบิง ซึ่งเป็นประธานเครือข่ายป่าชุมชนแม่มอก อ.เถิน จ.ลำปาง ได้กล่าวเสริมพ่อหลวงจรัสว่า “แต่ละหมู่บ้านต่างคนต่างทำ และก็เข้มแข็ง เฉพาะ บ้านไครบ้านมัน เตียนี่เราออกมารวมกันเป็นเครือข่ายก็มีโอกาสที่ประชุมหารือกัน แลก เปลี่ยนความรู้กัน ได้นำประสบการณ์การต่อสู้ของแต่ละแห่งมาเล่าให้กันฟังทำให้ชาวบ้านได้ เข้าใจกว้างขึ้น ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของมันก็จะทำให้ การลักตัดไม้ลดลง”

นายสถาพรถามว่า “แล้วพวกที่ไม่ยอมรับยังฝ่าฝืนยังตัดไม้อยู่จะทำ อย่างไร?”

พ่อหลวงฉล้า ว่า “คนเราต้องเคารพสิทธิในชุมชนหากใครฝ่าฝืนก็จะถูกลง โทษทั้งทางสังคมและการปรับ ตัวอย่างมีแล้วที่บ้านแม่ถอด ชาวบ้านเขาจะไม่ไปร่วมอะไร เลยหากบ้านของคน ๆ นั้นมีงานไม่ว่างานบ้านใหม่หรืองานศพ เคยมีตัวอย่างมาแล้ว”

พ่อหลวงจรัส บอกว่า “ที่ทุ่งยาวเดี๋ยวนี้นี้กำหนดโทษปรับรุนแรงมาก คือถ้าจับได้ ปรับนี้ล่ะ 2,000 บาท โดยวัดรอบต้นไม้ เลยไม่มีใครทำ สมัยก่อน ปี พ.ศ.2486 พ่อหลวงสม มุลสัก วางกฎปรับต้นไม้ 20 บาท สมัยนั้นก็มากอยู่แล้ว ต่อมา ปี 2496 สมัยพ่อหลวงเขียว สมโชติ เห็นว่าพ่อหลวงออกกฎคนเดียวคงไม่ไหว จะต้องมีกฎที่ออกจากชาวบ้านด้วย 15 เมษายน 2496 จึงมี “สัญญาประชาคม” ออกกฎปรับอย่างน้อย 50 บาทต่อต้น ถ้าใหญ่ก็เพิ่มขึ้นแล้วแต่คณะกรรมการ “ต่อมาเปลี่ยนเป็น 100 บาท พ.ศ. 2542 เปลี่ยนเป็น 2,000 บาท”

พ่อสม คำนี้ บอกว่า “ก่อนการมีงานสมัชชาป่าชุมชนเขาจะทำหนังสือแจ้ง โดยพ่อหลวงจรัส ขาสัก ซึ่งเป็นประธานเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ ทางเราก็ประชุมชาวบ้านและแจ้งเชิญให้ไปร่วม เพราะเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเราด้วย”

งานสมัชชาป่าชุมชนถือเป็นงานใหญ่ ระดับภาค เพราะทุกพื้นที่ที่มีการจัดการป่าโดยชุมชนได้เข้าร่วมงาน มีแกนนำสำคัญ ๆ ทุกพื้นที่มาร่วม มีการเตรียมงาน ระบบการจัดการมีกฎระเบียบ ที่ทำให้การดำเนินงานเกิดการคล่องตัว การกำหนดวาระการประชุม การสรุปข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อลงมติ ซึ่งได้มีการพูดถึงการเร่งผลักดัน พรบ.ป่าชุมชนที่ได้นำเสนอร่าง พรบ.ฉบับเครือข่ายป่าชุมชน และได้ลงมติที่จะยื่น พรบ.ป่าชุมชน ฉบับแก้ไขโดยเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ ในการจัดงานสมัชชาป่าชุมชนครั้งต่อไป พร้อมทั้งรายชื่อ 50,000 ชื่อ ตามรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 มาตรา 170 พร้อมกันนี้ได้ประกาศจัดตั้งองค์กร “สมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ” ขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยเลือกพ่อหลวงจรัส ขาสัก เป็นประธานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ ส่วนกรรมการจะประกอบด้วย ผู้นำและแกนนำของเครือข่ายต่าง ๆ ในภาคเหนือ

กำหนดการจัดงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือเพื่อยื่น พรบ. และ รายชื่อ ในวันที่ 14 – 15 มกราคม 2543 ในอีก 1 ปี ข้างหน้า ณ ป่าชุมชนเวียงมอก ตำบลแม่มอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยมีพ่อหลวง จตุลา โนบิ่ง ประธานเครือข่ายป่าชุมชนแม่มอก รับผิดชอบการเตรียมงาน

ตอนที่ 3 เงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายป่าชุมชน

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมถือว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีการติดต่อสัมพันธ์ มีความเกี่ยวข้องกันไม่ว่าจะเป็นการพบปะติดต่อประสานแนวความคิด

หรือความคิดเห็นไม่ตรงกัน ความขัดแย้ง การประนีประนอมและความร่วมมือกันก็ตาม การปฏิสัมพันธ์ลักษณะแบบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อยู่กับเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การปฏิสัมพันธ์ เป็นไปในแบบใด เครือข่ายป่าชุมชนก็เช่นเดียวกัน การปฏิสัมพันธ์ภายในเครือข่าย หรือสมาชิกเครือข่ายจะมีพฤติกรรมออกมาในแบบใด ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ในแบบนั้น ๆ ดังนี้

3.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

โดยลักษณะที่ตั้งของชุมชนทางด้านภูมิศาสตร์แล้ว หมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้านจะมีเขตติดต่อเชื่อมโยงกันตามแนวคอยตั้งแต่บ้านทุ่งยาวเป็นต้นมา ซึ่งบ้านทุ่งยาวนั้นจะตั้งอยู่ติดกับป่าสงวนแห่งชาติแม่ตื่น - แม่ทา ซึ่งเป็นลักษณะหมู่บ้านเชิงเขาทอดยาวมาทางทิศใต้โดยเริ่มตั้งแต่คอยหัวข้าย คอยตั้งตา คอยงู คอยม่อนพริก คอยมะโหก คอยฝาชี คอยม่อนวัด คอยยาว จนถึงม่อนแสงดาว ซึ่งตามลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน ต่อจากบ้านทุ่งยาวลงมาทางใต้ก็จะเป็นบ้านป่าปวย (แยกจากบ้านหนองหล่ม) บ้านหนองหล่ม บ้านน้ำพุ บ้านห้วยม้าโก้ง และบ้านหนองเหียง ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะเป็นหมู่บ้านเชิงเขาและคอยต่าง ๆ ก็จะเป็นลักษณะเชิงคอยต่อเชิงคอย แสดงให้เห็นถึงลักษณะของป่าจะมีเขตติดต่อเนื่องกัน พื้นที่การตั้งถิ่นฐานก็มีลักษณะเหมือนกัน คือจะตั้งอยู่ที่ราบเชิงเขาสลับด้วยเนินเขา

ส่วนแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรนั้นนอกจากน้ำจากลำน้ำแม่ลาน้อย (แยกสาขาจากน้ำแม่ลานตั้งแต่บ้านทุ่งยาวลงมาทางใต้ผ่านบ้านป่าปวย บ้านหนองหล่ม บ้านบวกหอย ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านน้ำพุ สิ้นสุดที่คอยไร่บ้านหนองไซ ยังมีลำห้วยต่าง ๆ ที่เกิดจากคอยตั้งที่กล่าวมาแล้ว (ส่วนใหญ่จะมีน้ำในฤดูฝน) ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติป่าไม้มีอย่างหนาแน่นมีต้นไม้ขนาดใหญ่ อีกทั้งมีพื้นที่ติดต่อกันเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ทำให้เกิดเส้นทางของแหล่งน้ำธรรมชาติหลายสาย เช่น ในกรณีบ้านห้วยม้าโก้ง บ้านหนองหล่ม น้ำจากลำห้วยเคราะห์หลวง ห้วยเคราะห์แก้ง ห้วยไฟหลวง ห้วยไฟแล้ง เป็นต้น ทำให้น้ำจากลำห้วยดังกล่าวไหลรวมกันเป็นน้ำห้วยไฟ ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับการเกษตร และโดยลักษณะของเส้นทางน้ำห้วยไฟ จะไหลจากทิศตะวันออกของหมู่บ้านบริเวณเทือกเขาส่วนหนึ่งที่นาของชาวบ้านหมู่บ้านหนองหล่ม อยู่ทางทิศตะวันออก

พ่อหนู เศรษฐกิจ อายุ 71 ปี อดีตพ่อหลวง เล่าให้ฟังว่า “พื้นที่ทำนาของบ้านน้ำพุจะติดกับพื้นที่นาของบ้านหนองหล่ม บ้านหนองไซ บ้านห้วยม้าโก้ง และป่าใช้สอยก็ติดกัน เมื่อก่อนการไปตัดไม้เผาถ่านไม่ค่อยรู้ว่าเป็นป่าบ้านไหน คือต่างคนก็ต่างตัดมา

จากหลายบ้าน” และบอกต่อไปว่า “น้ำใช้ก็มาจากห้วยเดียวกัน ถ้าฝนตกก็ค้อยังชั่วไม่ต้องแย่งน้ำกัน”

จากลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวซึ่งในอดีตแทบจะมองไม่ออกว่าเขตพื้นที่ใดเป็นของหมู่บ้านใด พื้นที่นาเชื่อมต่อกัน ใช้แหล่งน้ำเดียวกัน และยังมีป่าหน้าหมู่บ้าน (ป่าใช้สอย) เดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ในอดีตจึงทำให้เกิดกิจกรรมร่วมระหว่างคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน การติดต่อสัมพันธ์กันในหลายลักษณะเกิดขึ้นเสมอตามกิจกรรมร่วมดังได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งก็ทำให้การพูดคุยเล่าสู่กันฟังส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ การพูดคุยเกี่ยวกับงานประเพณีของแต่ละหมู่บ้านหรือเรื่องราวต่าง ๆ ของแต่ละคนที่รู้จัก ซึ่งอาจจะไม่มีการพูดถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชนเลยเนื่องจากในอดีตยังไม่เกิดปัญหา

ปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลง ถึงแม้สภาพทางภูมิศาสตร์ยังคงลักษณะเดิม น้ำจากลำห้วยที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์กลับแห้ง การแย่งกันใช้น้ำจึงเกิดขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งซึ่งจำเป็นต้องหาทางแก้ไขปัญหา โดยมีความตกลงในระดับหมู่บ้าน โดยผู้นำและผู้ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จากการใช้น้ำ ดำเนินการจัดระบบเหมืองฝาย แบ่งปันระยะเวลาและช่วงของการใช้น้ำ มีการตั้งคณะกรรมการเหมืองฝายจากหมู่บ้านที่ใช้น้ำร่วมกัน ซึ่งนายจันดี ใหม่ตั้ง อดีตผู้ใหญ่บ้านห้วยม้าโค้ง (ชุมชนเครือข่าย) บอกว่า “เมื่อก่อนน้ำจากห้วยไฟ ห้วยอุก (บ้านน้ำพุ) ตอนมีต้นไม้มาก ๆ ฝนตกบ่อน้ำลำห้วยก็มาก ก็ไม่มีปัญหาการแย่งน้ำเข้ามา แต่เดี๋ยวนี้ถ้าไม่มีกฎเกณฑ์ก็จะทะเลาะขัดแย้งกันดังที่เคยเป็น”

ในปัจจุบันการอาศัยน้ำในการเกษตรจากธรรมชาติแทบจะไม่มีเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติความแห้งแล้ง เกิดขึ้นอย่างมาก การพึ่งพาน้ำจากลำห้วยเปลี่ยนไปเป็นการเจาะน้ำบาดาลในพื้นที่นาของใครของมัน ทำให้การปฏิสัมพันธ์เปลี่ยนไป ความถี่ของการพบปะการพูดคุยในเรื่องการจัดสรรน้ำลดลง เปลี่ยนเป็นการพบปะหรือเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเจาะน้ำบาดาลแทนซึ่งก็มีเพียงไม่กี่คนเท่านั้น

3.2 เส้นทางคมนาคม

ในอดีตเส้นทางคมนาคม ระหว่างหมู่บ้านตั้งแต่บ้านทุ่งยาว บ้านป่าป้อ บ้านป่าบง บ้านหนองหล่ม บ้านหนองเหียง บ้านห้วยม้าโก้ง บ้านหนองเหียง ซึ่งเป็นเส้นทางเก่าแก่ ประมาณ 70-80 ปีแล้ว ซึ่งเป็นเส้นทางเกวียน (ทางล้อ) บางครั้งหน้าฝนบางจุดจะมีน้ำจากลำห้วยไหลบ่าทำให้เดินทางไม่ได้ ก็ต้องใช้วิธีการเดินด้วยเท้า

ยุคที่มีการสร้างรถไฟที่ผ่านหนองหล่ม (บ้านหนองหล่ม อยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านน้ำพุ) เส้นทางนี้เป็นเส้นทางที่ชาวบ้านห้วยม้าโก้ง บ้านน้ำพุ เดินทางไปรับจ้างตัดไม้เพื่อทำหมอนไม้ของการรถไฟ และยังเป็นเส้นทางที่ลำเลียงถ่าน (ถ่านจากเตาเผาถ่าน) จากบ้านหนองเหียง บ้านห้วยม้าโก้ง บ้านน้ำพุ บ้านหนองหล่ม บ้านป่าป้อ บ้านทุ่งยาว ไปส่งนายทุนในตัวเมืองลำพูน

เนื่องจากการเดินทางที่ลำบากและใช้เวลานาน ไม่สามารถที่จะเดินทางไปกลับได้ในวันเดียว จึงจำเป็นต้องนอนพักค้างคืนบ้านญาติ หรือเพื่อนหรือผู้ที่เคารพนับถือ ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งไม่ถื่นักแล้วแต่ภารกิจในแต่ละครั้ง นั่นคือนาน ๆ ครั้ง

พ่อสม คำปู้ เล่าให้ฟังว่า “หนทาง (ถนน) เมื่อก่อนเป็นทรามมุกเป็นทางล้อจะไปหนองหล่ม ทุ่งยาว ก็ลำบากไปที่ก็ต้องนอนค้าง ส่วนมากพ่อสมจะนอนบ้านพ่อหลวงหมวก บ้านหนองหล่ม เพราะเป็นญาติกัน”

พ่อสม เล่าต่อไปว่า “ระหว่างนอนค้างก็จะมีญาติหลายคน และคนที่มีบ้านใกล้ ๆ บ้านพ่อหลวงหมวกมาหากินข้าว กินเหล้าด้วยกัน และจะพูดถึงการเผาถ่าน ราคาถ่านที่นายทุนในเมือง ซึ่งค่อนข้างจะถูก และเรื่องการรับจ้างตัดไม้สักเพื่อทำไม้หมอนรถไฟ ซึ่งตอนนั้นยังไม่ได้พูดถึงการตัดไม้ทำลายป่า เพราะยังมีมาก”

ในปัจจุบัน ลักษณะเส้นทางคมนาคมได้สร้างใหม่ บางช่วงเป็นเส้นทางคอนกรีตของโยธาธิการ บางช่วงเป็นถนนลาดยาง ทำให้การเดินทางไปมาติดต่อสะดวกขึ้นมาก

ซึ่งหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านดังกล่าวต่างเป็นเครือข่ายชุมชน การปฏิสัมพันธ์มักจะเกิดขึ้นบ่อยในลักษณะกิจกรรมมีการประชุมร่วมเพื่อแก้ปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน การร่วมกิจกรรมการเรียกร้องสิทธิป่าชุมชน ในระยะต้น ๆ แต่บางกรณีการปฏิสัมพันธ์ลักษณะที่มีการพบปะกันโดยตรง อาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือค่อนข้างลดน้อยลง เนื่องจากปัจจุบันการติดต่อสื่อสารเจริญก้าวหน้า มีเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น โทรศัพท์พื้นฐาน โทรศัพท์

เคลื่อนที่ ซึ่งสะดวก รวดเร็ว ทำให้การปฏิสัมพันธ์ เปลี่ยนรูปแบบแต่ก็เป็นเพียงบางกรณีเท่านั้น เช่น การนัดหมาย เพื่อการประชุมร่วมหรือการเดินทางเข้าร่วมการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ก็จะใช้เครื่องมือสื่อสาร แทนการเดินทางมาพบปะเพื่อการนัดหมายเท่านั้น

3.3 ความเป็นเครือญาติ

ในชุมชนเครือข่าย ชาวบ้านบางคนหรือบางกลุ่มจะมีของแต่ละหมู่บ้านจะมีความสัมพันธ์กันหลายลักษณะ โดยเฉพาะทางเครือญาติ ทั้งทางสายเลือดและทางการแต่งงาน การนับญาติหรือการมีญาติมาก ถือเป็นความเข้มแข็งของชาติพรรณ เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มาจากเก้าเดียวกัน ซึ่งหากจะมองถึงนามสกุลที่มีนามสกุลเหมือนกันจะกระจาย อยู่ใน 3 – 4 หมู่บ้าน เครือข่ายและสามารถบอกได้ด้วยซ้ำว่ามีพื้นเพจากที่ไหน ซึ่งพ่อหลวงสนิท แดงสัก (อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำพุ) กล่าวว่า “นามสกุล ที่ลงท้ายด้วย สัก นั้น จะมีต้นกำเนิดในตำบลป่าสัก ทั้งสิ้น และส่วนมากจะเป็นญาติกัน เพียงแต่รุ่นหลัง ๆ มักจะไม่รู้จักกัน หากไม่มีโอกาสมาพบปะร่วมงานประเพณีต่าง ๆ และผู้เฒ่าผู้แก่ ได้เรียงนับญาติกัน” พ่อหลวงสนิท บอกต่อไปว่า “อย่างผมมีญาติที่บ้านทุ่งยาว หนองหล่ม และโดยเฉพาะบ้านน้ำพุก็มีมาก การจะทำอะไร เกี่ยวกับหมู่บ้านก็ง่ายขึ้น แต่บางครั้งก็มีบ้างที่ไม่เห็นด้วย เป็นเรื่องธรรมดา” หมู่บ้านเครือข่ายมักจะมีนามสกุลที่เหมือนกัน และค่อนข้างมีมาก เช่น พวงมาลัย อโนศักดิ์ เลอศักดิ์ ขาสัก แดงสัก ล้วนมีความเกี่ยวพันทางเครือญาติกัน

การปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นได้ง่าย จากเหตุดังกล่าวความร่วมมือก็ง่ายขึ้น การไปมาหาสู่จะมีขึ้นเสมอ ในความรู้สึกของความเป็นญาติ การคล้อยตามการเห็นด้วยมักเกิดขึ้นได้ง่าย ยิ่งอีกฝ่ายเป็นญาติผู้ใหญ่ หรือความอาวุโส การโต้แย้งย่อมลดน้อยลง

การมีปฏิสัมพันธ์ในหลายรูปแบบที่มีความเป็นญาติเป็นพื้นฐานนั้น จากการศึกษาพบว่าการประกอบอาชีพ ภาวะเศรษฐกิจสภาพแวดล้อมมีส่วนส่งผลให้การปฏิสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย

อาชีพหลักในชนบทจะเป็นอาชีพทางการเกษตรตามลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ชาวบ้านมักจะประกอบอาชีพภายในชุมชนตนเอง และกระทำสืบต่อกันมา ทำให้การปฏิสัมพันธ์เป็นไปอย่างปกติ ด้วยเพราะยังมีความใกล้ชิดกัน จะทำอะไรก็บอกกล่าวกัน อย่างง่าย ๆ และบอกต่อ ๆ กันไปในหมู่เครือญาติเป็นหลัก แล้วกระจายไปยังบุคคลอื่น ๆ

ปัจจุบันสภาพทางสังคม เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง การได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น การประกอบอาชีพเปลี่ยนไปจากดั้งเดิม จากระบบการผลิตการเกษตรซึ่งแต่ก่อนมีความ

อุดมสมบูรณ์ มาสู่ความแห้งแล้ง ขาดแคลน อันเนื่องจาก การตัดไม้ทำลายป่าหรือเหตุอื่น ๆ ส่งผลให้การแสวงหาที่ดินในการประกอบอาชีพมีมากขึ้น ซึ่งจะต้องแสวงหานอกชุมชน และบางคนถึงกับอพยพครอบครัวไปอยู่ชุมชนอื่นที่สะดวกต่อการประกอบอาชีพทำให้ห่างเหินในหมู่บ้าน การติดต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติจึงเปลี่ยนไป

3.4 ความเป็นเพื่อนหรือเพื่อนบ้าน

ในสังคมของมนุษย์นอกจากความสัมพันธ์สนิมคู้อยู่เคยการพบปะ พูดคุยการไป มาหาสู่กัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในด้าน ความเป็นเครือญาติแล้ว การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวยังมีปัจจัยอื่นที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ลักษณะนี้ คือ ความเป็นเพื่อน คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่า ญาติก็คือญาติ วิธีการพึ่งพาอาศัยกันเป็นอีก ลักษณะหนึ่ง แต่ความเป็นเพื่อนมักจะมีมากกว่าปกติ ไม่ว่าจะเพื่อน หรือเพื่อนสนิท มักได้รับการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ได้ดีกว่า ความเป็นญาติ หรือคล้ายกันแต่คนละรูปแบบ

ความเป็นเพื่อนนั้นมี 2 ประเภท คือเพื่อนสนิทหรือที่คบกันมานานอาจจะ ตั้งแต่เด็ก ๆ หรือรู้จักภายหลัง หรือเพื่อต่อเพื่อนและมีการติดต่อพบปะ ร่วมสังสรรค์ ร่วม กิจกรรมไม่ว่าส่วนตัวหรือส่วนรวมโดยตลอด เพื่อประเภทนี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มพลังที่สำคัญในการผลักดันหรือการกระทำกิจกรรมให้สำเร็จ เพราะเป็นพลังหนุนที่ชัดเจน และเพื่อนอีก ประเภทหนึ่งคือ เพื่อนร่วมความคิด ที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีภารกิจเดียวกัน มีเหตุมีผล แนวความคิดที่จะทำกิจกรรมร่วมเดียวกันหรือคล้ายกัน

ความเป็นเพื่อนทำให้ง่ายต่อการมีปฏิสัมพันธ์ในหลายแบบ เช่นการระดม ความคิดหรือการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นายจรูญ คำปันนา หัวหน้าโครงการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และพัฒนาชนบทจังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) บอกว่า... “มีเพื่อนร่วมอุดมการณ์มานานมากและได้เริ่มการปลูกจิตสำนึกกับชาวบ้านมาโดยตลอด อ้ายทัย (อุทัย พวงมาลัย) ถึงแม้จะเป็นชาวบ้าน จบแค่ ป.4 แต่มีความคิดในการต่อสู้ความเอาเปรียบของ นายทุน ราชการ เราได้ร่วมกันออกพูดคุยกับคนอื่น ๆ ที่เป็นพวกเดียวกัน เป็นเพื่อนและต่างคนก็ต่างขยายความคิดต่อ ๆ กันไป.... ถึงแม้ว่าการต่อสู้ที่บ้านแกจะล้มเหลว แต่ก็ยังเป็นบทเรียนและยังมีอุดมการณ์อยู่”

นายแสวง ธิลัก ซึ่งเป็นเพื่อนรุ่นเดียวกับนายอุทัย พวงมาลัย บอกว่า “อุทัย มาพูดคุยให้ฟัง เราคุยกันบ่อยผมก็จะพูดต่อกับเพื่อนอีกต่อหนึ่ง ถ้ามีโอกาส เช่น นายคำ

บ้านหนองหล่ม หรือนายอ้าย บ้านห้วยม้าโค้ง เพื่อขยายแนวความคิดเขาจะว่าอย่างไรต่อผม
ไม่รู้”

การปฏิสัมพันธ์กันในบางกรณีก็มีได้หมายความว่า จะเห็นคล้ายตามกันทุก
กรณี การขัดแย้ง ได้แย้งยอมเกิดขึ้นได้เสมอ เพราะแต่ละคนย่อมมีเหตุผลของตนเอง โดยเฉพาะ
เฉพาะผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น กรณีบ้านน้ำพุ ช่วง พ.ศ.2535 มีการวิ่งเต้นโดยใช้อำนาจ
อิทธิพลทุกรูปแบบเพื่อจะเอาที่ดินที่เป็นป่าชุมชนมาทำรีสอร์ท (เกิดที่บ้านหนองเหียงก่อน)
โดยจะจ่ายให้หลังคาบ้านละ 10,000 บาท หลายหลังคายอมจึงจะมีการประชุมลงมติ การได้
แย้งขัดแย้งจึงเกิดขึ้นทั้งที่หลายคนเป็นเพื่อนกัน ผลที่สุดก็มีการตกลงกันไม่ยอมรับ

นายประธาน คำปู้ ลูกลุงสม คำปู้ กรรมการป่าชุมชนบ้านน้ำพุ กล่าวว่า
“การประชุมครั้งนั้น ถกเถียงกันมาก เพราะหลายครอบครัวอยากได้เงิน เนื่องจากการทำมาหา
กินฝืดเคือง อย่างนายบุญ ธิสัถ ซึ่งเป็นเพื่อนผมตั้งแต่เด็ก ยืนยันที่จะรับเงิน โดยไม่ฟังเสียง
ผมที่ชี้แจง และหาว่าผมมีเงินแต่เขาจน ต่อมาก็ไม่ค่อยชอบบิ๊หน้าผม และมีอีกหลายคนบอก
ว่าปล่อยไปเถอะ ไม่อยากเดือนร้อน เงินก็ได้เพราะเราเป็นชาวบ้านธรรมดา และอ้างตัวอย่าง
บ้านหนองเหียง”

แสดงให้เห็นว่า การปฏิสัมพันธ์จากความเป็นเพื่อน อาจจะปรากฏผลใน
หลายรูปแบบ มีทั้งร่วมมือกันเห็นด้วยและขัดแย้งกัน หากมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่
ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับบุคคลทั้งสองและบุคคลที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ และเกิดความ
ประนีประนอมในที่สุด

การปฏิสัมพันธ์ตามปกติ ระหว่างเครือญาติยอมห่างเหิน เปลี่ยนไป การ
พบปะพูดคุย หรือ ย่อมเป็นการยากขึ้น ปฏิสัมพันธ์จึงเปลี่ยนจากเครือญาติมาเป็นเพื่อนบ้าน
ใกล้เคียง การพึ่งพาอาศัยในทุกๆ อย่างมีมาก และดีกว่าเครือญาติ บางครอบครัวสนิทกันยิ่ง
กว่าญาติ มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือ ร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านด้วยกัน ดังภานิตจินกล่าวไว้ว่า
“มีน้ำมากแต่อยู่ไกลยอมแพ้ไฟ ในที่สุด” หมายความว่า ถึงแม้มีญาติมากแต่ไม่ได้อยู่ใน
หมู่บ้านหรืออยู่ใกล้ชิดกัน หากมีการมีงานอะไรหรือมีสถานการณ์ เหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ก็
จะมีสามารถช่วยได้ เหมือนเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกัน ผู้เพื่อนบ้านไม่ได้ ก็คือไฟนั่นเอง” อย่าง
ลุงทา สุใจ บอกว่า “ญาติพี่น้องลุงมีมาก ที่บ้านห้วยไซ (อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของ
บ้านน้ำพุ) แต่การติดต่อช่วยเหลือกันลำบาก เพราะอยู่ต่างบ้านกัน หากลุงมีเรื่องมีราวอะไร
ก็จะไปหาหรือขอความช่วยเหลือจากลุงสม คำปู้ ซึ่งบ้านอยู่ติดกัน หรือเกือบทุกวัน ถ้าว่าง

ลูกกับลุงสมก็จะมานั่งคุยกัน ไม่ที่ฮ้าน (แคร์) บ้านลูกก็บ้านลุงสม และก็จะมีคนอื่น ๆ มาคุยด้วย ก็ลูกหลานทั้งนั้น”

แสดงให้เห็นถึงเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกัน มีโอกาสที่จะมีการปฏิสัมพันธ์กันได้เสมอ และแบบง่าย ๆ แล้วแต่ช่วงเวลาว่างจากการงานหรือเวลาอื่น ๆ

3.5 เจอนใจปัจจัยด้านอาชีพ

อดีตชุมชนชนบท ดำรงชีวิตในระบบการผลิตดั้งเดิม คืออยู่ในภาคเกษตรกรรม ชาวบ้านมีอาชีพหลัก คือ การเกษตร เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อชีวิตความเป็นอยู่ยังไม่ถูกทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงมากนัก การส่งเสริมพืชเศรษฐกิจที่เป็นต้นตอของปัญหายังไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง การตัดไม้ทำลายป่า การบุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านยังไม่แพร่หลาย ความกระตือรือร้นในการแสวงหาอาชีพอื่นยังมีไม่มากนัก

ในช่วงที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม มีการจัดตั้งนิคม

อุตสาหกรรมภาคเหนือ ที่ลำพูน ทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวชนบท ทั้งด้านสังคม และเศรษฐกิจ รวมไปถึงจนถึงระบบการผลิตดั้งเดิม ถูกทะเลาะ ทุกคนมุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรม เกิดการขายที่ดินอย่างกว้างขวาง เพื่อสนองต่อความต้องการของนายทุน ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ชาวบ้านต่างแสวงหาอาชีพอื่น ประกอบกับคนรุ่นใหม่ที่ได้มีโอกาสเรียนหนังสือในระดับที่สูงขึ้น มีค่านิยมต่างจากพ่อแม่ พี่น้อง หรือบรรพบุรุษ อยากมีชีวิตที่สุขสบาย ไม่ลำบากเหมือนการทำไร่ ทำนา แต่บางส่วนก็ยังคงมีอาชีพภาคเกษตรอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

อาชีพต่างๆ ที่คนในชุมชนเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต อาชีพ เช่น ทำงานภาครัฐ (ส่วนน้อย) บริษัททำงานในนิคมอุตสาหกรรม (จำนวนมากแต่เป็นคนรุ่นใหม่) อาชีพขายของชำร่วย ทำสวน (บางคนถือเป็นปกติแต่มีไม่มาก) อาชีพช่างทาสี (มีชมรมช่างทาสีลำพูน) อาชีพก่อสร้าง (ทั้งเป็นคนงานธรรมดาหรือระดับหัวหน้างานหรือผู้รับเหมาต่อช่วง) เป็นต้น

นายประเทือง คำแก้ว อายุ 40 ปี ชาวบ้านหนองไซ ซึ่งเป็นลูกเขตของพ่อน้อยหนู เศรษฐกิจ (อ้างแล้ว) บ้านน้ำพุ และอาศัยอยู่ที่บ้านพ่อน้อยหนู มีเพื่อนที่มีอาชีพช่างทาสีที่บ้านน้ำพุ เช่น นายแก้ว ดวงวณา, นายสม อโนศักดิ์, นามีน จายโจง ฯลฯ และที่อื่น ๆ อีกหลายคนไม่ว่าบ้านทุ่งยาว บ้านหนองเหียง กล่าวว่า “เดี๋ยวนี้อาชีพช่างทาสีได้รวม

ตัวกันเป็นชมรมช่างทาสีลำพูนแล้ว มีข่าวคราวอะไรก็จะบอกเล่ากัน เพราะเดือนละครั้งจะมีการพบปะประชุมทั้งชมรม ส่วนปกติการออกไปรับจ้างก็จะเป็นกลุ่ม ๆ ไป มีอะไรก็ปรึกษากัน เช่นร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชน ...ทำให้แนวความคิดได้ขยายไป ไม่เฉพาะเครือข่ายชุมชนเท่านั้น แต่เกือบทั้งจังหวัด ซึ่งบางครั้งเพื่อนช่างด้วยกันก็ไม่เห็นด้วย เช่น นายทอน ทาใจ ไม่เห็นด้วยที่จะต่อสู้ เพราะกลัวกระทบกระเทือนถึงอาชีพ เพราะต้องเลี้ยงครอบครัว ถ้ามาร่วมเรียกร้องก็จะขาดรายได้ และจะต้องเข้าร่วมชุมนุมทุกครั้ง

ด้านนางสาวยุพิน บรรณลัก อายุ 23 ปี บ้านน้ำพุ ซึ่งทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน และเพื่อน ๆ ทั้งภายในบ้านน้ำพุ และบ้านเครือข่ายชุมชน มีโอกาสพบปะกันระหว่างเดินทางไปกลับ เพราะมีรถประจำรับ ส่ง เป็นกะทำงาน และช่วงพักก็จะพูดคุยถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ของหมู่บ้านและชุมชนอื่น ๆ ด้วย บางครั้งก็ได้รับการคัดค้านไม่เห็นด้วย บางครั้งก็เห็นด้วย แต่กล้า ๆ กลัว ๆ (โดยเฉพาะเรื่องป่าชุมชนที่เป็นปัญหาของชุมชนเครือข่ายอยู่ในขณะนี้) เพื่อน ๆ จากบ้านทุ่งยาว บ้านหนองหล่ม บ้านหนองเหียง บ้านห้วยม้าโค้ง ก็จะร่วมพูดคุยและพร้อมที่จะร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน แต่มีเพื่อนบางคนก็ไม่เอาด้วย เพราะไม่อยากจะเดือดร้อน และอ้างว่าไม่มีเวลา

การที่คนในชุมชนต่างมีอาชีพที่หลากหลายเช่นนี้ ทำให้ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนไป อันเนื่องจากอาชีพเป็นตัวชี้้นำทำให้โอกาสที่จะมีการพบปะพูดคุยกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพชุมชน หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมค่อนข้างน้อย เพราะอาชีพส่วนใหญ่จะอยู่นอกชุมชน หรือต่างจังหวัดที่ห่างไกล ซึ่งบางครั้งบุคคลเหล่านี้ก็มีความรู้สึกว่าตนเองไม่ใช่สมาชิกของเครือข่ายป่าชุมชน การปฏิสัมพันธ์ที่มีอยู่จึงไม่มีส่วนร่วมอย่างชัดเจน แต่คนกลุ่มนี้ก็ไม่ได้คัดค้านหรือไม่เห็นด้วย บางคนอาจเฉยและปล่อยให้เป็นเรื่องของผู้นำ แกนนำ และเครือข่ายเท่านั้น

ส่วนการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนพวกนี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับอาชีพของตนเอง อาจมีบางครั้งที่มีโอกาสและได้รับทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การชุมชนตนเองและถ้าหากบางกรณีเกี่ยวข้องกับตนเอง หรือครอบครัว หรือญาติพี่น้อง คนกลุ่มนี้ก็จะเข้าร่วมกิจกรรมด้วย แล้วแต่โอกาสแต่จะไม่เป็นแกนนำในกิจกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์นั้น ๆ

การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการประกอบอาชีพซึ่งบางคน แทบจะไม่ได้มีโอกาสพบปะพูดคุย เรื่องราวของชุมชนตนเอง หรือมีโอกาสดังนั้นก็เฉพาะบุคคลในอาชีพเดียวกันแต่อยู่นอกชุมชน และการพูดคุยจะไม่เป็นกลุ่มเดียวกัน บุคคลที่เป็นแกนนำ

ของชุมชน การแสดงความคิดเห็นจึงไม่ค่อยได้ปรากฏมากนัก ประกอบกับคนกลุ่มนี้อาจจะเฉย ๆ ต่อการเป็นสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชน หรือแล้วแต่กลุ่มคนที่เป็นตัวตั้งตัวตีในเรื่องเหล่านี้ ถึงแม้ว่า ชุมชนตนเองจะเป็นสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนก็ตาม

3.6 ความสัมพันธ์ของผู้นำ (ทั้งในและนอกชุมชน)

ในชุมชนชนบทผู้นำชุมชนนับว่ามีความสำคัญยิ่ง เพราะได้รับความไว้วางใจ ความเชื่อถือ ความเคารพจากชาวบ้าน ซึ่งจะมีผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติ (ไม่เป็นทางการ)

ผู้นำต่างๆ เหล่านี้ มีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมที่เป็นการปฏิสัมพันธ์ต่อกันในรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับการได้พบปะพูดคุยร่วมมือกันของผู้นำเหล่านี้ แม้บางกรณีก็มีความขัดแย้งกัน หากมีผลประโยชน์เองแต่ละฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้คัดค้านโดยมีเจ้าอาวาสวัดห้วยม้าโค้งสนับสนุน ซึ่งชาวบ้านถาม NGO. ว่า “ในเมื่อมีสมาคมผู้ป่วนมารวมทำไมจะต้องเก็บเงินชาวบ้านอีก”

นายจรูญ คำปันนา ซึ่งก็เป็นผู้นำโครงการนี้เข้าสู่ชุมชนเครือข่าย และเป็นผู้ประสานงานได้ตอบว่าจะนำไปใช้จ่ายในการต้อนรับแขก ซึ่งทางวัดและทางกรรมการหมู่บ้านตั้งข้อสังเกตว่า จะเป็นการทำมาหากินหรือไม่ ซึ่งสุดท้ายทางผู้นำหมู่บ้านต่าง ๆ จึงลงมติกันว่าหากให้ชาวบ้านต้องเสียเงินก็จะยกเลิกกิจกรรมดังกล่าว

แสดงให้เห็นถึงผู้นำมีส่วนสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์ซึ่งอาจจะเริ่มต้นด้วยการเห็นคล้อยตามกับผู้นำโครงการสู่ชุมชน แล้วเกิดข้อสงสัยอันนำไปสู่ข้อโต้แย้งและขัดแย้งในที่สุด ก็มีการลงมติดกลงร่วมกัน

ซึ่งผู้นำหลัก ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมและทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และมีความสัมพันธ์โดยตลอด เช่น

ผู้ใหญ่จรัล ขาสัก ผู้ใหญ่บ้านทุ่งยาว ที่ปัจจุบันมีตำแหน่งที่ไม่ใช่ทางราชการ คือเป็นประธานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ ที่มีการจัดตั้งเมื่อการประชุมครั้งใหญ่ 14-15 มกราคม 2542 ณ บ้านทุ่งยาว

ผู้ใหญ่บุญส่ง เลอศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้านน้ำพุ และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้านนายสถาพร ใจลังกา ซึ่งเป็นแกนนำในการต่อสู้ การจัดการป่าชุมชนโดยชาวบ้าน

ผู้ใหญ่จันดี ไหมตั้ง ผู้ใหญ่บ้านห้วยม้าโค้ง แกนนำบ้านห้วยม้าโค้งในอดีต

ผู้ใหญ่สุทัศน์ แสงเดชะ ผู้ใหญ่บ้านหนองเหียง เคยเป็นกรรมการชมรม
อนุรักษ์ทรัพยากรลำพูน ประจำหนองเหียง

ผู้ใหญ่สนิท แดงสัก บ้านน้ำพุ (ขณะนี้ในอดีต)

ผู้นำเหล่านี้ถือเป็นแกนนำทำให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนเล็ก ๆ
ไปสู่องค์กรใหญ่ในที่สุด

นอกจากผู้ใหญ่บ้านแล้วยังมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่
ชาวบ้านเลือกเป็นตัวแทน เช่น นายประสาน คำปู้ นายอินสม ตีบตั้ง ที่เป็นสมาชิก อบต.
ป่าสัก ก็สามารถที่จะผลักดันให้เกิดปฏิสัมพันธ์ได้

ส่วนผู้นำทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านเก่า ผู้อาวุโส ผู้เฒ่า
ผู้แก่ ที่มีคนนับถือ ซึ่งมีอยู่ทุกหมู่บ้าน ต่างมีบทบาทต่อการปฏิสัมพันธ์อย่างมาก เพราะผู้นำ
ทางการต่างเป็นลูกหลานของบุคคลเหล่านี้ การจะดำเนินการอะไรก็พูดคุยหารือหรือปรึกษา
เพื่อขอความคิดเห็น เช่น หมู่บ้านน้ำพุ นายสถาพร ใจลังกา บอกว่า การที่บ้านน้ำพุ จะเข้า
ร่วมกิจกรรมกับบ้านอื่น โดยเฉพาะเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ก็จะต้องมีการหารือผู้เฒ่า
ผู้แก่ หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้านเหมือนกับการประชุมครั้งใหญ่ของเครือข่ายป่าชุมชน ภาคเหนือ
ที่บ้านทุ่งยาว ปี 2542 เมื่อมีการประชุมและหารือกันแล้ว ผู้อาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่ เห็นว่าน่าจะ
ต้องไปร่วมเพราะการประชุมเกี่ยวข้องกับทุกหมู่บ้าน เป็นต้น

3.7 เงื่อนไขปัจจัยจากการมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ในอดีตการดูแลรักษาป่าชุมชนของชาวบ้าน มาจากพื้นฐานของการได้รับ
ผลประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นใช้ดิน น้ำ ป่า และผลิตผลที่ได้จากป่าในการใช้
ดำรงชีวิต ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นตัวบ่งชี้ และประกอบกับจิตสำนึกของชาวบ้านที่มีแนว
คิดพื้นฐานป่าเป็นผืนเดียวกัน น้ำ ดิน ใช้ร่วมกัน การแบ่งปันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่าง
เป็นธรรม และครอบคลุมภายใต้ภูมิปัญญาทำให้การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นไปตามวิถีชีวิต
ปกติ สงบราบเรียบ การยอมรับสภาพของการได้รับผลประโยชน์ทำให้แต่ละชุมชนมีความ
สัมพันธ์กันสูง ความประนีประนอม ร่วมมือกันมากกว่าข้อขัดแย้ง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ปรากฏ
จะอยู่ในแบบธรรมชาติตามวิถีชีวิตปกติของชุมชน

ปัจจุบัน สังคม เศรษฐกิจ ระบบการผลิตมีการเปลี่ยนแปลง
ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงจากการใช้อย่างไร้ขอบเขต และการทำลายล้างเพื่อประโยชน์
ของตนเอง การแย่งชิงทรัพยากรเกิดขึ้นและไม่เป็นธรรม การใช้อำนาจอิทธิพลทำให้ได้รับ

ผลประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรถูกปิดกั้น ความขัดแย้ง พิพาท การแตกแยกเกิดขึ้น หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ เปลี่ยนไปในด้านความรุนแรงต่อเนื่องไม่สิ้นสุด

ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวส่งผลให้มีความพยายามร่วมมือกัน ในรูปของเครือข่ายป่าชุมชน

3.8 เจ็อนไขปัจจัยด้านข่าวสารข้อมูล

การติดต่อสื่อสารที่รวดเร็วชัดเจนตรงกับสถานการณ์และเหตุการณ์จริง ย่อมส่งผลถึงแบบของการปฏิสัมพันธ์ทิศทางการดำเนินกิจกรรมหลังจากการปฏิสัมพันธ์จะ สะท้อนให้เห็นถึงข้อมูลที่ได้รับว่าเกี่ยวข้องหรือตรงกับสถานการณ์จริงหรือเหตุการณ์จริงเพียง ไใด จากภายนอกชุมชนทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการปรับตัวตามสถานการณ์และความเป็นจริง

การได้รับข่าวสารข้อมูลจะทำให้การปฏิสัมพันธ์ตรงต่อสถานการณ์จริง การได้รับข่าวจากคำบอกเล่าของบุคคล ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงบางอย่างอาจไม่ครบถ้วน และ การถ่ายทอดย่อมมีปัญหา หากผู้ถ่ายทอดไม่สามารถเก็บรายละเอียดครบถ้วน จะทำให้การ ปฏิสัมพันธ์เบี่ยงเบนกลายเป็นการขัดแย้งรุนแรงขึ้น หรือทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงกว่าเดิม

การได้รับข่าวสารข้อมูลจะได้มาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากโทรทัศน์ วิทยุ เอกสาร หนังสือพิมพ์ จดหมายข่าว เป็นต้น

3.9 องค์กรภายนอกเครือข่าย

ในช่วงปี 2532 - 2536 องค์กรภายนอกชุมชนเครือข่าย เริ่มมีบทบาทในการ ดำเนินกิจกรรมที่อยู่ข้างชาวบ้านอย่างชัดเจน องค์กรเหล่านี้ทำให้ชุมชนเครือข่ายมีพลังที่ เข้มแข็ง มีศักยภาพมากขึ้น

กลุ่มหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มเริ่มต้นของคนรุ่นใหม่ ที่มองปัญหา การจัด การทรัพยากรของจังหวัดลำพูน ในหลาย ๆ เรื่อง กลุ่มนี้ประกอบด้วยข้าราชการ บุคคลที่ ทำงานองค์กรเอกชน แกนนำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้านบางคน ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มลำพูน เสวนา ได้ศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม และสังคมเมืองประกอบกับระยะนั้นราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างมาก

กลุ่มลำพูนเสวนาได้เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดแนวคิด สนับสนุนแกน นำหมู่บ้านต่าง ๆ นายกำธร ธิฉลาด และนายจรูญ คำปิ่นนา ซึ่งเป็นหัวเรือใหญ่ในกลุ่ม

ลำพูนเสวนา ได้กล่าวถึงการไปร่วมประชุมชี้แจง กับชาวบ้านน้ำพุ เมื่อเดือน ธันวาคม 2538 ว่า “ชาวบ้านทุกคนมีสิทธิที่จะเรียกร้องพื้นที่ป่าชุมชนคืน และต้องปกป้องพื้นที่ป่าเพื่อให้อยู่กับลูกหลานตราบนานเท่านาน กลุ่มลำพูนเสวนาพร้อมที่จะยืนอยู่ข้างชาวบ้านและพร้อมให้คำปรึกษาและร่วมทุกกิจกรรม”

ซึ่งนายประธาน คำปู้ และหลาย ๆ คนได้กล่าวว่า “ชาวบ้านเริ่มรู้สึกไม่โดดเด่นเพราะอย่างน้อยคนในกลุ่มเสวนาลำพูน ก็มีข้าราชการอยู่ด้วย เช่น นายกำธร ธิฉลาด พัฒนาการ นายสุรินทร์ สุริยะวงศ์ เจ้าหน้าที่งานป่าไม้ลำพูน ซึ่งได้เข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านบ่อย ๆ”